

בעזרת

ליקוט ראשונים

[עם ליקוט אחרונים]

על עניני סת"ם

מנחות לג' א"א ע"ב

[שמעתתא דהיכר ציר]

[טיוטא]

שולמן

שדרות אשכול ג' 36

0775520351

תוכן ענינים

ואמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציד

ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית רי"א נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער

- א. שאלתות דרב אחאי עקב שאילתא קמה.....
- א. ספר הלכות גדולות סי' כו הל' מזוזה [עמ' רעב].....
- א. ספר האשכול (אלבק) הל' מזוזה [דף עב:].....
- ב. ספר מצוות גדול עשין סי' כג.....
- ג. ספר מצוות קטן מצוה קנד.....
- ד. רבינו יהונתן על הרי"ף הל' מזוזה (ה. מדפי הרי"ף).....
- ד. רבינו יהונתן על הרי"ף הל' מזוזה (ו. מדפי הרי"ף).....
- ד. פסקי רי"ד הל' מזוזה.....
- ה. ספר אהל מועד שער תפילין ומזוזה וציצית [דרך ב].....
- ה. פסקי ריא"ז הל' מזוזה וספר תורה.....
- ה. פסקי ריא"ז הל' מזוזה וספר תורה.....
- ו. רבינו ירוחם תולדות אדם וחווה נתיב כא ח"ז.....
- ו. שו"ת מהרי"ל סימן צד (צח – צט).....

ליקוט אחרונים

- י. לבוש יורה דעה סימן רפט סעיף ג.....
- י. שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן ע.....
- יא. שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן סא.....
- יג. חיי אדם חלק א כלל טו סעיף יח.....
- יג. בית מאיר סימן רפט סעיף ג.....
- יד. דרך החיים סי' רפ סעיפים ד' ה'.....

קיצור שולחן ערוך סימן יא סעיף ד.....טז

שו"ת בנין ציון סימן צט.....טו

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"א.....יז

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ג.....יז

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ד.....יח

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ה.....יט

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ו.....יט

חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"ב.....יט

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קעו.....יט

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קפא.....כב

ואמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציר [לג.]

ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקטונות רי"א נידון כקטונות וחכ"א נידון כבית שער [לג.:

שאלות דרב אחאי עקב שאלתא קמה

ספר הלכות גדולות סי' כו הל' מזוזה [עמ' רעב]

ומיעוזה להניחה בשקפא דימין כד עייל שנאמר וכתבתם על מזוזות, ואומר (תהלים קכא ה) יי' שומרך יי' צלך על יד ימינך, והני מילי פתחא בראה¹, אבל ביתא דאית ליה בבין² ולא ידעין סיפי גוואי בהדין גיסא עיילין אזלינן בתר דמחית צינורא דדשא, דאמר ליה ריש גלותא לרב נחמן (מנחות לג.) קבע לי מזוזאי, אמר להו לקבעו להון דשי ברישא, דאמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר הכרת ציר.

ומיעוזה להניחה בשקוף דימין כד עייל מיעל, שנאמר על מזוזות ביתך ביאתך מן הימין, וכתוב (תהלים קכא ה) ה' שמרך ה' צילך על יד ימינך, והני מילי בפתחא ברא, אבל ביתא דאית ליה תרין באבי ומיכווני להדידי ולא ידיע סיפי גוואי בהי גיסא מחתינן, אזלינן בתר היכא דמחית צינורא. א"ל ריש גלותא לרב נחמן (מנחות לג.) קבע לי מזוזתא, א"ל לוקמו להו דשי דאידע, דאמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציר.

ספר האשכול (אלבק) הל' מזוזה [דף עב:]

מאי היכר ציר אמר רב אדא אבקתא. אית דפרשי רצועה שחורין בה את הדלת³ כדאמרינן לענין מלקות אבקתא אית לה. ופירש הרב ר' יצחק אבן גאית ז"ל (ו)היכר מלשון היכרה כמו ויכירה והכר נא, אבקתא חלל המשקוף שמכניסין בו ציר הדלת, שכל מה שיש לו חלל להכניס בו דבר אחר קורין לו אבקתא, כדאמרינן בנדרים פרק הנודר מן הירק איזהו מטה ואיזהו דרגש, מטה עיולי ואפוקי בבזייני, דרגש עיולי ואפוקי באבקתא, ולשון ציר מלשון הדלת תסוב על צירה, והוא מקום חלל שמתהפך בו הדלת, והוא מקום (ב)יתד הדלת כדמתרגמינן שתי ידות תרתין צירין.

¹ משמעות דברי השאלות דכל האי דינא דימין ביאה הוא רק בפתח שנכנסים לו מבחוץ, אבל בכה"ג "דאית ליה בבין" וכו' שם לא נאמר כלל דין דימין ביאה, וצ"ב טובא מאי טעמו של השאלות בזה.

ואולי ס"ל לשאלות דהיכר ציר אינו מכריע היכן הכניסה והיכן היציאה, שזה נקבע לעולם רק ע"י הכניסה מרה"ר לצד פנים הבית, ובב' חדרין שאחד יותר פנימי מהשני לעולם הכניסה מהחדר החיצוני לחדר הפנימי. וכל הדין של היכר ציר הוא כשאין אחד יותר פנימי מחבירו וכגון באופן ששני החדרים שווין שלשניהם יש פתח מרה"ר, ואם באנו לדון מצד תורת "ביאה" אין היכר ציר מועיל להכריע בזה דעדיין שניהם שווין ואין כניסה לזה יותר מלזה, ומה דמ"מ מניחים את המזוזה לצד ימין של הנכנס לחדר שבו ההיכר ציר, הוא משום דהיכר ציר מועיל להכריע שהפתח נעשה בשביל חדר זה, וממילא הוא החדר המחוייב במזוזה, ועל כן צריך להניח לימין הכניסה של החדר המחוייב במזוזה.

אלא דבזה לא סגי דאכתי ימין ביאה הוא, ורק דהכניסה אינה נקבעת לפי תשמיש בני אדם אלא כפי החדר המחוייב, [והארכנו לדון בזה להלן בסמוך (ע"ד הסמ"ג)]. ואכתי קשה שמהשאלות משמע דבב' בתים השווין לא נאמר דינא דימין ביאה כלל, ואי כמבואר נאמר בהן ימין ביאה ורק שהימין נקבע כפי המקום המחוייב ולא כפי דרך תשמיש בני אדם, וצ"ע.

² מהשאלות נראה שפירש את מה שאמרו בגמ' "כגון פיתחא דבין תרי בתי" באו"א ממה שפירש רש"י שהוא פתח בין שני חדרים בבית, אלא דאיירי ב"ביתא דאית ליה בבין", ובבה"ג (הו"ד בסמוך) הדברים יותר מפורשין דאיירי ב"ביתא דאית ליה תרין באבי ומיכווני להדידי", ולכאורה כוונתם לפתח אחד שיש לו ב' שערים, ואולי הוא מעין מה שפירש ר"ו (הו"ד להלן), וצ"ע [עיין במדרכי בהלק"ט (סוף רמז תתקס"א) שהביא פירושו של הבה"ג ונראה דנקט שפירושו הוא כשאר הראשונים, ולא ידעתי לכוון השמועה בזה, והי"ע].

³ איני יודע טיבה של רצועה זו מה היא, ואפשר שע"י רצועה זו היו סוגרים את הדלת, וענינו של היכר ציר הוא דזה שבידו הפתח לסגור אותו או לפתוח אותו ע"י הדלת, הוא זה שהפתח שלו ובעבורו נעשה הפתח.

ספר מצוות גדול עשין סי' כג

עוד אומר שם (מנחות לג.) פתח שבין שתי בתים הלך אחר היכר ציר, פירוש בעל הבית⁴ שציר הדלת סובב בו חייב לעשות המזוזה

⁴ מתו"ד הסמ"ג נראה דהיכר ציר אינו בא רק להכריע את הנידון היכן הוא הימין ביאה, אלא הכרעתו הוא על עיקר הפתח לאיזה בית הוא משוייך ו"בעל הבית שציר הדלת סובב בו חייב לעשות מזוזה", וממילא פשוט הוא זה שצריך לקבועה לימין אותו בית שבו ההיכ"צ כיון שהיא המקום המחוייב במזוזה, וכן נראה ממה שסיים הסמ"ג "ואין צריך להניח מזוזה ימין ושמאל", דהיינו שאם לא היה היכר ציר היו שני הבתים חייבין במזוזה והיו צריכין כל חד מניהו להניח את המזוזה לצד ימין שלו, ועתה שיש היכר ציר אהני ההיכ"צ להכריע בעיקר החיוב שהבית שבו ההיכר ציר הוא הבית שחייב במזוזה ושכנגדו פטור מן המזוזה, וממילא הוא זה שמניח מזוזה אחת לצד ימין של הבית המחוייב. [ע"ע מש"כ בענין זה בהערה בסמוך].

[עין בספר אגב"א שהביא דפו"י שגירסתם בסמ"ג היא "הבית שציר הדלת" וכו' (ולא "בעל הבית"), ואנו נסמך על הגירסא כפי שהובאה במדרכי הנ"ל שגרס "בעל הבית", ובלא"ה כבר כתב בעל האגב"א גופיה שגם לגירסת הדפו"י יש לדקדק כמו שדקדקנו, עיי"ש].

ובעיקר הנידון אי היכר ציר בא רק לברר את הצד ימין כניסה, או שההיכר ציר מהני גם לברר איזה מקום הוא המחוייב ואיזה מקום פטור מן המזוזה, מצינו בזה כמה שיטות בראשונים ובאחרונים.

הנה ברש"י לקמן (לג:) בשמעתתא דקטונית וגינה איתא ז"ל "קטונית עיקר, וחייב, ואף על גב דציר סובב בגינה, דכי אמרינן לעיל הלך אחר היכר ציר הני מילי בפתח דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר אבל הכא עיקר קטונית ולשמה נעשה חייב ומר סבר עיקרו לשם גינה עביד ופטור", עכ"ל, הנה מדברי רש"י נראה דעד כמה שהגינה והקטונית היו שווין ושניהם היו עיקר, היה היכר ציר מכריע אי הפתח של הקטונית וחייב או של הגינה ופטור.

אמנם השיטמ"ק שם על אתר (אות ה') כתב בשמו ז"ל "פ"ה בלשון אחר אם כשהוא פתוח כו' עד עיקר קטונית וחייב, ואע"ג דאמרינן לעיל הלך אחר היכר ציר ה"מ בפתח שבין גברי לנשי דתרווייהו חייבין וליכא אלא לידע איזה דרך ימין, ולדין זה אזלינן בתר היכר ציר, אבל לפטור כשהיכר ציר במקום פטור ודאי לא אזלינן בתריה, ומאן דפטר סבר דאף לפטור אזלינן בתר היכר ציר", עכ"ל, הנה מבואר בדברי השיטמ"ק דבזה גופא נחלקו אמוראי אי היכר ציר סמכין עליה לפטור או לא.

והנה גם לשיטמ"ק נראה שהוא דין במסויים בהיכר ציר, אבל בשאר ההכרעות שמצינו לענין מזוזה מהנו גם לענין פטור, וכדחזינו דההכרעה ד"גינה עיקר" מכרעת לפטור מן המזוזה, [אלא דס"ל קטונית עיקר]. ויל"ע מאי שנא הכרעה דהיכר ציר שאינה מועלת לפטור משאר ההכרעות. ואין לומר דמה דלא מהני היכר ציר לפטור הוא משום דאין צריך שהפתח יעמוד לשימוש המקום החייב וסגי במה שבמציאות הוי פתח למקום המחוייב, דזה אינו, דא"כ גם הכרעה ד"גינה עיקר" לא יהני לפטור מן המזוזה.

ואפשר דלשיטמ"ק אין מציאותו של היכר ציר מהווה סיבה להכריע את הספק לשם מי נעשה הפתח כל עיקר, דאפילו אם ההיכר ציר לצד אחד עדיין יתכן שהפתח מיועד לצד שכנגדו, וכל קביעותו של היכר ציר הוא רק כלפי הנידון היכן הוא הצד הפנימי, דלענין זה מהני מציאות ההיכר ציר לקבוע דהמקום שברשותו נמצא האפשרות לסגור את הדלת הוא הצד הצנוע והפנימי יותר וממילא השם

כניסה הוא אליו, אבל כשהספק לשם מי נעשה הפתח עדיין י"ל שנעשה בעיקר לצד שכנגדו, ועוד צל"ע בזה.

[והנה בהמשך דברי הגמ' פירש רבה מחלוקת ר"י ורבנן בזה"ל "מר סבר ביאה דבית הוא, ומר סבר כולה אדעתא דגינה הוא דעבידא", ע"כ, ואפשר שהמכוון בזה לנידון הנ"ל אי אזלינן בתר הדרך כניסה או בתר יעוד הפתח, וצריך עוד לעיין בזה. ע"ע במה שדן מרנא הגרמ"ק שליט"א במכתב לגרמ"ד לנדא שליט"א בספר מזוזות ביתך (סוף הל' מזוזה), עיי"ש].

והנה בדעת השיטמ"ק יל"ע דעד כמה שאין הולכין בתר היכר ציר לפטור, קשה מאי טעמא במקום שיש ב' מקומות המחוייבין במזוזה מהני היכר ציר לחייב את אחד מהבתים ולפטור את שכנגדו, הא לענין עיקר החיוב לא אזלינן בתר היכר ציר ואיך יהני היכר ציר לפטור את אחד מהבתים. [שהרי בפשטות מה דלא מהני היכ"צ לפטור אינו חשש וחומרא בעלמא אלא מעיקר דינא, (ועוד דאפילו אי דברי השיטמ"ק בתורת חומרא נאמרו, אכתי צ"ע מ"ט לא חיישינן לצד שכנגד שמא גם הוא מחוייב במזוזה, וי"ל)].

ואשר מוכרח בדעת השיטמ"ק דס"ל דבמזוזה אחת יוצא ידי חובתו לב' המקומות, ואע"פ שמניח את המזוזה לצד שמאל של אחד הבתים אין הקביעות מקום ימין לצד ימין כניסה למקום המחוייב, אלא לצד ימין של הכניסה כפי דרך תשמישו של הפתח, אשר נמצא דיתכן שיניח מזוזה לחובת פתח אחד ומ"מ י"ח במה שמניח את המזוזה לצד שמאל של אותו מקום, כיון דהקביעות צד ימין ביאה אינו תלוי במקום החיוב אלא כפי ימין השימוש של אותו פתח.

והעולה מזה חידוש גדול לדינא בגוונא שיש פתח בין חדר קטן לגדול וההיכ"צ לצד החדר קטן, הגם שאין היכ"צ מהני לפטור את הפתח והוא חייב במזוזה מחד החדר גדול, מ"מ מקום קביעות המזוזה תהיה בימין כניסה לחדר קטן, דלענין קביעות מקום הנחת המזוזה אין הולכים בתר ימין כניסה למקום המחוייב, אלא בתר ימין כניסה כפי הדרך תשמיש של הפתח, וצ"ע. [וכע"ז מצאתי בדברי הגידולי הקדש (סי' רפ"ט סק"ח עיי"ש), ובשפת אמת (סי' רפ"ו סק"ט), ע"ע סי' רפ"ט סק"ג].

והנה בפשטות מתוך דברי המהרי"ל בתשו' (הו"ד להלן) נראה דהיכר ציר מהני לפטור דז"ל "דלתי פתחי חדר קטן שתיהן היכר ציר דידהו שלא בחדר קטן, אלא חד בבית החורף וחד בחדר גדול, ולפי"ז שתיהן חייבות", עכ"ל, ועוררני הר"ר מרדכי שליט"א דמשמעות דברי המהרי"ל הוא דכל מה שהפתחים חייבין אינו אלא משום דהיכר ציר דידהו לצד החדרים החייבין במזוזה, ולו יצויר שההיכ"צ היה לצד החדר קטן היו פטורין מן המזוזה. [וכן דייק הגידולי הקדש (סי' רפ"ט סק"ט), עיי"ש עוד שכתב לחדש דאם היכר ציר היה לצד חדר קטן היו שני הפתחים חייבין במזוזה אחת עיי"ש טעמו].

אמנם מהט"ז יו"ד (סי' רפ"ט סק"ד) נראה שלא כדברינו שכתב בדעת המהרי"ל ד"אם היכר ציר דידהו בתוך חדר קטן עושין שניהם לימין הנכנס לחדר קטן הן מבית החורף הן מחדר הגדול", עכ"ל, ומפורש בדבריו דגם החדר קטן חייב במזוזה ואין הספק רק באיזה צד ליתנו.

אלא שדבריו צ"ע דאין משמעות לשונו של המהרי"ל כן וכמש"כ לעיל, וכן מפורש בדברי השואל במהרי"ל דנקט בפשיטות שעד כמה דהפתח שייך לחדר קטן היה פטור מן המזוזה. [וכן דייק הבנין ציון (הו"ד להלן) מהשואל, אלא שכתב דהמהרי"ל חייב פתח זה מכח החדר גדול, וקשה דמהמהרי"ל נראה דכ"ז רק אי היכ"צ לגדול ואל"ה פטור].

[ובעיקר דברי הט"ז נמי צ"ע מה הטעם מתחייב החדר קטן במזוזה הרי אין בו דע"ד, ואולי טעמו של הט"ז לחייב את החדר קטן מדין בית שער לבית החורף

ספר מצוות קטן מצוה קנד

פתח שבין שני בתים הלך אחר היכר ציר לידע מהו ימין ביאה⁶.

וכדברי הסמ"ג דיש מקום לחייב פתח אחד בב' מזוזות, כ"כ המקדש מעט (ס' רפ"ט סק"ג) בשם הט"ז, ואינו יודע מהיכן מקורו בט"ז, [וראיתו שכבר נתקשה בדבריו בעל הח"ה (שם סק"ב), וע"ע בתשובה מאהבה (הו"ד להלן)], עיי"ש בסוף התשו', ואינו מוכרע אצלי אי כוונתו לסמ"ג או ליעב"ץ המובא להלן בסמוך].

אמנם בספר פרשה סדורה (ס' ל"ט) כתב דאע"פ שמצד הסברה היה צריך לחייב פתח שאין בו היכ"צ ב' מזוזות, מ"מ אי אפשר לקבוע ב' מזוזות בפתח אחד, עיי"ש שהביא מקור ממדרש ומקרא לדין זה, ומ"מ מדברי הסמ"ג נראה שלא כדבריו דיש מקום לחייב ב' מזוזות אפילו בפתח אחד. עיי"ש עוד שהביא מדברי הירושלמי (סוף מגילה) דבכה"ג דליכא הכרעה באיזה פתח ליתן את המזוזה נותן באיזה מהן שירצה, [עיי"ש עוד מה שהביא מהגאון ר' גדליה נדל זצללה"ה לבאר דין זה ובהערה שם מיבלחט"א הגר"א ברלין שליט"א].

ובשאלת יעב"ץ (הו"ד להלן) כתב ז"ל "כשאין היכר ציר בשום א' מהחדרים, כגון שעשה החור שתסוב הדלת עליו שזה עם המחיצה החולקת החדרים לשנים, באופן שאין הציר ניכר בא' יותר מחברו... הצרכנו כמו כן ב' מזוזות מפני הספק הנ"ל... ומזוזות אלו קבעתי בלי ברכה, וכן יש להנחה בספק דהיכר ציר דלעיל", עכ"ל, עיי"ש. הנה גם היעב"ץ הצריך ב' מזוזות בדליכא היכ"צ וכדעת הסמ"ג [ודלא כדברי הירושלמי הנ"ל (ודברי הירושלמי אפשר לפרשם באו"א)], אלא שהיעב"ץ לא הצריך ב' מזוזות רק מספק, דפשיטא ליה דבדואי רק אחת מהן חייבת במזוזה ורק דכשאין היכ"צ אין איך להכריע מי היא זו שחייבת במזוזה, אבל מדברי הסמ"ג נראה דתרווייהו חייבין במזוזה מעיקר דינא ולא מספק. [ע"ע בשו"ת בנין ציון (הו"ד להלן) דס"ל כדעת היעב"ץ דמספק יניח ב' מזוזות עיי"ש, אמנם עיין בדע"ק (ס' רפ"ו סכ"ה) ובמק"מ שם (סק"ר) שכתבו שאין לעשות ב' מזוזות מספק, ועיין בספר מזוזות ביתך (ס' רפ"ט סקמ"ה) שהאריך בענין].

וכדברי היעב"ץ כן משמעות רש"י שביאר "לא ידעין הי ליחשוב ביאה והי ליחשוב יציאה אי יציאה מהאי להאי ואי מהאי להאי", ומבואר דבדואי אין כניסה לשניהם רק לאחד מהם, וההיכר ציר לא בא רק לברר מי הוא זה שהכניסה אליו, וכן הוא בר"י מלוניל והפסקי ר"ד (הו"ד להלן). אלא דצ"ע מה הספק וכי יש בעצם סיבה לאחד יותר מחבירו, הא שניהם שווין ואין אחד יותר עיקר מחבירו ולשניהם פתח לרה"ר, ומה ספק יש בזה. וע"פ מה שהביא הפ"ס הנ"ל מהמדרש שאין להניח ב' מזוזות בפתח, אתי שפיר דלכך יש ספק באיזה מהן להניח את המזוזה שהרי א"א להניח בשניהם, והא דלא אמרינן דיניח באיזה מהן שירצה וכדעת הירושלמי הנ"ל, צ"ל דכל שיש עדיפות לאחד מהשני שהוא יותר עיקר בפתח זה צריך להניח את המזוזה בו, ועדיין צ"ע מנלן.א.

וע"ע באגרות משה (הו"ד להלן) שיצא לדון בדבר החדש ד"אם הם שוים ממש פטור כ"ז שליכא היכר ציר", דהיינו דכל שאין ניכרת הכניסה למי היא שייכת שניהם פטורין מן המזוזה. ועיין באהל מועד (הו"ד להלן) שיש משמעות בדבריו כחידושו של האגרות משה, שכתב דלחולקים על הרמב"ם "אינה צריכה דלתות אלא היכר ציר", משמע קצת דמ"מ היכר ציר צריך לחולקים על הרמב"ם כמו שלרמב"ם צריך דלתות, וא"כ כמו שלרמב"ם בלא דלתות הפתח פטור מן המזוזה כך לחולקים עליו בלא היכר ציר פטור מן המזוזה, וצ"ע.

⁶ משמע דהיכר ציר אינו בא אלא לברר את הדרך ביאה ולא את עיקר החיוב, ועיין לעיל (ע"ד הסמ"ג) שהארכנו בענין זה.

ימין מבואר דרך אותו הפתח, שנאמר ביתך דרך ביאתך, וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא (שם לד.), ואין צריך להניח מזוזה ימין ושמאל⁵.

ולחד גדול, אלא שדבר זה צ"ע טובא דא"כ היאך מניח את המזוזות שניהם לצד החדר קטן וזה תרתי דסתרי, ואיפכא מסתברא שהשער הסמוך לחדר גדול נידון שבא לשמש כניסה לבית החורף, והשער הסמוך לבית החורף נידון שבא לשמש לחדר גדול ומן התימה הוא זה, ובהכרח דה"ז חייב את החדר קטן גופיה, (ואולי חיוב ע"ד החמודי דניאל וצ"ע). ועוררני הר"ר מרדכי לומר דס"ל להט"ז ע"ד משנ"ל לעיל בדברי השיטמ"ק דהיכ"צ אינו מהני לפטור, אבל הא מהא מהני ההיכ"צ לקבוע דימין כניסה אליו, וכחידוש העולה מדבריו דיתכן שהחיוב מחמת חדר אחד והדרך כניסה לצד השני וקביעות המזוזה תהיה לימין הצד הפטור, וא"כ י"ל דס"ל דהפתח מחוייב במזוזה מצד החדר גדול ואעפ"כ קבעין המזוזה לצד ימין כניסה לחדר הקטן].

והבית מאיר (ע"ד הט"ז שם) נחלק על דברי המהרי"ל ז"ל "וכה"ג נמי קשה מה שפסק שם נמי גבי החדר קטן פחות מד' על ד' שבפני עצמו פטור וחיובו אך מצד החדרים גדולים שהוא פתוח אליהם שתולה בהיכר ציר כמבואר בהט"ז בשמו, ולענ"ד לא הי' נראה לי בכל זה מפני שאינם שני בתים שחיובם עיקר בפני עצמם וצ"ע", עכ"ל, הנה נראה דדעת הבית מאיר בזה כדעת השיטמ"ק דהיכ"צ לא מהני לפטור מן המזוזה. אמנם כד מעיינת היטב בדברי הבית מאיר נראה דאתי עלה מטעם אחר ולא משום דהיכ"צ לא מהני לפטור מן המזוזה, אלא משום דס"ל דהמקום החייב במזוזה הוא "עיקר", ועיקר עדיף מהיכר ציר. [ולפי"ז אין הבי"מ סותר לדברי המהרי"ל, דהמהרי"ל איירי בב' מקומות החייבין וא"כ שווין הן, וההיכ"צ בא להכריע שרק אחד מהן חייב, ובזה י"ל דהבי"מ מודה דמהני ההיכ"צ לפטור].

ובדין פתח שבין חדר גדול לחדר קטן ע"ע בדברי הרא"ז (הו"ד להלן) ובמש"כ שם ע"ד, [ועיין בספר מזוזות ביתך בסוף הל' מזוזה מכתב ממרנא הגר"ק שליט"א לגר"ד לנדא שליט"א, ומתו"ד נראה שהשוו נידון זה של פתח שבין חדר גדול לקטן לנידון אי היכ"צ מהני לפטור, אמנם הגר"ק בסו"ד מחלק שאינו בכל פתח שבין מקום החייב במזוזה למקום הפטור במזוזה עיי"ש]

[ובהאי ענינא אי היכ"צ מהני לפטור, ע"ע בגידולי הקדש (סק"ט), ובשו"ת בנין ציון ס' צ"ט (הו"ד להלן), ובשו"ת אגרות משה יו"ד (ח"א ס' קפ"א), ע"ע במשנה ברורה (ס' תרכ"ו סק"א) מש"כ שם בשם הפמ"ג].

⁵ הנה מדברי הסמ"ג נראה שהיה הו"א לחייב ימין ושמאל ורק משום שאנו קובעים את הפתח שהוא של בעה"ב שבו ההיכר ציר אי"צ לקבוע רק בצד אחד, ולפי"ז בפתח שאין בו היכר ציר חייב בב' מזוזות אחד מימין ואחד משמאל (דהיינו ימין לב' הצדדין).

וראיתי שכונתי בזה לדברי הגאון בעל החובת הדר זצללה"ה (פ"ח סק"ג), ואמנם בספר אגב"א דחה דיוק זה וכתב דכד מעיינת בתו"ד הסמ"ג תמצא שדבריו "ואין צריך להניח מזוזה ימין ושמאל" משוייכין להמשך דברי הסמ"ג שם ולא לריש דבריו, ואני עיינתי בתו"ד הסמ"ג ולא ראיתי הכרח לכך, ואדרבה יותר נראה שהן משוייכין לריש דבריו, ובפרט שהמרדכי בהלק"ט (רמז תתקס"א) הביא את דברי הסמ"ג כאופן המובא ב"ח הנ"ל. אלא דא"כ מצאתי מהמעיו"ט שהעתיק את הסמ"ג וגרס בדבריו "דתניא" וכו' (ולא כנדפס "ותניא") מה שנראה דדברי הסמ"ג משוייכין להמשך דבריו שם, וכ"נ בדברי המהר"ם בנעט (רמז תתקס"ב אות ס"ח) עיי"ש, וצ"ע.

רבינו יהונתן על הרי"ף הל' מזוזה (ה. מדפי הרי"ף)

במזוזה הלך אחר הכר ציר כגון פתחא דבין תרי בתי בין גברי לנשי, שחלק ביתו חציה (בהלוך) [להלוך אנשים] המחזירין בביתו, וחציה לאשתו לעשות מלאכה בהצנע, ויש פתח בין זה לזה, ופתח לכל בית פתוח לרשות הרבים⁷, ואמרינן לקמן (לד:): מזוזה דרך ביאתך דרך ימין לביאה ולא ליציאה, והכא בפתח שבין זה לזה לא ידעין⁸ הי ליחשוב ביאה והי ליחשוב יציאה אי מהאי [אי] להאי, אלא הלך אחר חור שבסף שציר הדלת סובב בו, אותו שהחור בו הוא חשוב ביתו, ובאותו דרך ימין כשנכנסין לו בו נותנין מזוזה.

רבינו יהונתן על הרי"ף הל' מזוזה (ו. מדפי הרי"ף)

נידון כקטונית, וצריך (מחיצה) [מזוזה]. נידון כבית שער, דאזיר דגינה ואין צריך מזוזה. מגינה לבית, אם כשהוא פותח מגינה לבית כלומר דהכר ציר הוי (כבית) [בבית] דכולי עלמא לא פליגי דחייב, כן] פליגי מבית [ל]גינה, כלומר שהכר ציר הוי בגינה, [גליון, ומאן

⁷ מדברי ר' יהונתן נראה שאין היכר ציר מהני רק במקום ששני הבתים פתוחים לרה"ר אבל אם א' פתוח והשני אינו פתוח אנו דנים שהבית שהוא היותר פנימי והכניסה מהחיצוני אליו, ואפילו אי ההיכר ציר לצד החיצון, וכן מדויק בדברי רש"י כר' יהונתן שמפרש הא דאמרו בגמ' "כגון פתחא דבין תרי בתי, בין בי גברי לבי נשי" דאיידי באופן ד"יש פתח בין זו לזו ופתח לכל בית לרה"ר", משמע דאי אין פתח לכל בית לרה"ר אזלינן בתר הפנימי, וכן הוא פשוט בכל הפוסקים, [וכן הדעת נותנת שאין היכר ציר מורה רק שהוא פנימי יותר וא"כ פנימי גמור ודאי עדיף מיניה].

ונראה שרש"י ור"י דייקו כן מהא דשאלו בגמ' על דינא דהכ"צ "היכי דמי", משמע דלאו בכל גוונא היכ"צ מכריע, ויישבו "כגון פתחא דבין תרי בתי, בין בי גברי לבי נשי", דהיינו דרק בכה"ג דיש לכל חד מניהו פתח לרה"ר, שהרי היה עושה כן כדי שלא יהיה תערובות בין הגברי לנשי, וא"כ היה עושה לכל אחד מהם כניסה לעצמו, וזהו יישוב הגמ' ד"היכי דמי" אזלינן בתר היכר ציר כגון פתח שבין בי גברי לנשי ששם יש פתח כל אחד מהם לרה"ר, [עיין תשובה מאהבה (ה'ו"ד להל)].

וכן מפורש במרדכי (רמז תתקס"א) ז"ל "ואומר ר"י דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"ר, אבל מבית לחדר או לעלייה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם, לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יניחנו בחדר דלצורכו הוא עשוי, ולהכי נקט מבין גברי לנשי". עכ"ל.

⁸ משמע דבלא היכר ציר הוא ספק לאיזה בית משוייך הפתח, [עיין לעיל (על סו"ד הסמ"ג) שהארכנו בענין זה].

דפטר סבר(א) עיקר גינה היא, שהרי הכר ציר הוי בגינה⁹, ומאן דמחייב סבר עיקר קטונית היא, ואף על גב דציר סובב בגינה, דכי אמרינן לעיל הלך אחר הכר ציר ה"מ דבין תרי בתי דתרויהו עיקר אבל הכא קטונית עיקר וחייב.

ורבה ורב יוסף אמרי תרויהו מבית לגינה כולי עלמא לא פליגי דפטור, כיון שהכר ציר מבחוץ כלומר בגינה, מאי טעמא דביאת גינה היא, ולא ביאת בית. כי פליגי מגינה לבית, כלומר שהכר ציר הוא בבית, מאן דפטר סבר עיקר [גינה] הוא שלא נעשה הבית אלא לשמור הגינה והגינה הוא עיקר, ולא מהני ביה הכר ציר, ומאן דמחייב סבר עיקר קטונית היא שהכר ציר סובב מבפנים. והלכתא כרב [ו]שמאל לחומרא, כלומר דמגינה לבית דברי הכל חייב, ובית לגינה דפליגי ר' יוסי ורבנן, הלכתא כר' יוסי דמחייב במזוזה.

פסקי רי"ד הל' מזוזה

ואמר רב יהודה אמר שמואל במזוזה הלך אחר היכר ציר, מאי היכר ציר אמר רב אוויה אבקתא. פירוש חורי האסקופה שמיכן ומיכן ששני צירי הדלתות סובבין בהן כשסוגר ופותח. עכשיו נותן לך סימן, שבמקום שאדם עושה החורים באסקופה להכניס שם צירי הדלתות, הוא חשוב בית, וכשבא ליכנס לתוכו ישם המזוזה דרך ימין לביאתו.

היכי דמי כגון פיתחא דבין תרי בתי, בין בי גברי לבי נשי. פירוש היכי דמי הכר ציר, אם בבית הפתוח לרשות הרבים, מה אני צריך הכר ציר, בין אם יעשה החורים לצד פנים בין אם יעשה אותם לצד חוץ, שיש בתים שאדם מושך הדלתות אליו מבחוץ לצד פנים ונועל¹⁰,

⁹ הנה בפשטות הא דאמרו בגמ' "גינה עיקר" הוא על אותו דרך דמה שאמרו "קטונית עיקר" שעיקר התשמיש במקום זה הוא הגינה ומש"כ אנו דנים שפתח זה נעשה לשמו, ובר"י מבואר דליכא מ"ד דגינה היא עיקר תשמיש המקום, אלא גינה עיקר משום ההיכר ציר לצד הגינה, [דלא ניח"ל לפרש כפשוטו שהוא דוחק לומר שנחלקו במציאות מה יותר חשוב הגינה או הקטונית].

ויל"ע איך יתפרש הא דאמרו בגמ' "גינה עיקר" לפירוש של הר"י שהרי אין הטעם משום דעיקר תשמיש המקום הוא הגינה ורק משום היכר ציר משייכין פתח זה לגינה. ואפשר לפרשו בב' אופנים או ד"גינה עיקר" היינו דעיקר עשיית הפתח נעשה לשם הגינה [וכן פשטות לשון הר"י], או ד"גינה עיקר" היינו שגם הגינה עיקר ושווה היא לקטונית ולכן מהני הכרעה דהיכר ציר, [ובדרך זו יותר מתאישה לשון הגמ', ונפ"מ היכא דליכא היכר ציר דלצד הראשון חייבת במזוזה בתורת ודאי ולצד הב' אינו אלא ספק].

¹⁰ צל"ע מדוע הוצרך לסברא זו דמשמע דאל"ה שאין דרך בני אדם בכך היה צריך להניח את המזוזה לימין היציאה מן הבית, והרי פשוט דאין מקום לסימנים כשהצד כניסה ברור לכל שהוא מרה"ר לתוך הבית.

פסקי ריא"ז הל' מזוזה וספר תורה

אין קובעין את המזוזה אלא לצד ימינו שלאדם כשהוא נכנס לפתחו. ופתח שבין בית לבית או בין בית לחדר הולכין בו אחר היכר ציר, שאותו צד שעשוי שם היכר ציר הדלת והדלת סובבת בו על צירה נקרא צד פנים, וקובעין המזוזה לצד ימינו שלאדם הנכנס שם. ופתח הפתוח לרשות הרבים אין הולכין בו אחר היכר [ציר], ואין קובעין המזוזה לעולם אלא לימין הנכנס לבית.

ואז יבואו חורי האסקופה בחוץ, ומה בכך כדרך ביאתו לבית לצד ימין בעין. ואנה אמר שמואל זה הסימן, ופירש כגון פיתחא דבין תרי בתי, שחלק אדם את ביתו ועשה בו חדר צנוע לתשמיש הנשים, ואותו פתח שביניהן צריך מזוזה, ואין אנו יודעים לאיזה צד יעמיד המזוזה, ששני הבתים יוצאין מזה ונכנסין לזה ויוצאין מזה ונכנסין לזה ונתן [בו] סימן הכר ציר, שאותו צד שתעשה בו חורי האסקופה להעמיד לתוכן צירי הדלתות הוא חשוב בית, וכשתבוא ליכנס בו שים המזוזה לצד ימין לביאתך, שכן דרך סגירת הבתים לעשות החורים לצד פנים¹¹, וכשפותח הדלתות נקפלות לתוך הבית, וכסווגר מטה הדלתות לצד החוץ.

ספר אהל מועד שער תפילין ומזוזה וציצית [דרך ב]

כל בית המיוחד לדירת אדם ועשוי לדירת קבע ושהוא חול ועשוי לכבוד ושיהיו לה שתי מזוזות ויהיה לה משקוף ויהיה גבוה הפתח יו"ד טפחים ויש לה ד"א על ד"א ויש לה תקרה ודלתות חייב במזוזה ולדעת י"א אינה צריכה דלתות אלא היכר ציר¹².

¹¹ הגם שכתב לעיל מינה "שיש בתים שאדם מושך הדלתות אליו מבחוץ לצד פנים ונועל", מ"מ בודאי שעיקר "דרך סגירת הבתים לעשות החורים לצד פנים" ואזלין בדרך בני אדם בזה.

¹² משמעות דברי האהל מועד דהיכר ציר אינו רק לסימנא בעלמא אלא הוא נצרך לעצם החיוב, וכעין מה שנצרך דלתות לדעת הרמב"ם, וצ"ב בזה שהרי ההיכר ציר בפשטות אינו אלא ענין של סימן בעלמא המוכיח להכניסה לבית זה שבו ההיכר ציר, אבל גם מבלעדיו הפתח חייב במזוזה ואינו כמו דלת לרמב"ם דבלא דלת הפתח פטור מן המזוזה, ומדברי האהל מועד נראה חידוש דההיכר ציר נצרך לעיקר החיוב ורק ע"י נעשה הדרך ביאה לצד זה, דכיון שהציר לצד אותו חדר זה משווה שהמקום ההוא יותר פנימי וזה משייך את הפתח אליו, ובשו"ת אגרו"מ (הו"ד להלן) נקט דבלא היכר ציר הפתח פטור מן המזוזה וביאר טעם הדבר "דכיון דכתיב ביתך דרך ביאתך הוא גם קפידא בהחיוב שאם לא ניכר דרך ביאתה הוא פטור לגמרי" והוא חידוש ומ"מ האהל מועד מקור לדין זה, ועיין לעיל (על סו"ד הסמ"ג) שהבאנו את השיטות בדין זה.

ורבים העירוני דאי אפשר לפרש את דברי האהל מועד עפ"ד של מרנא בעל האגרו"מ, שהרי כל דינו של האגרו"מ שייך רק בפתח פנימי ולא בפתח שמרה"ר לתוך ביתו דשם אי"צ היכר ציר כלל. ודנו לבאר את מש"כ כאן האהל מועד דהיכר ציר מעבכ מדינא דגמ' בעירובין (יא): "אמר ריש לקיש משום רבי ינאי צורת הפתח צריכה היכר ציר", והוא חסרון בדין צורת הפתח דצריך שתוכל לקבל דלת, ואמנם האהל מועד גופיה בשער עירובין (דרך ב' נתיב א') הביא בזה ב' שיטות ז"ל שם "צורת פתח שאמרו בהכשר מבוי וחצר צריך היכר ציר פי' מקום לקבל הדלת ואפילו בדלת של קשין דיה ו"א שא"צ שתהא יכולה לקבל דלת וזהו שאמרו צורת פתח קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן", עכ"ל, ואתי שפיר דכאן אזיל כשיטות דכל צורת הפתח בעי היכר ציר, וזהו שכתב על הא דהצריך הרמב"ם דלת בפועל, דעל זה פליגי ה"א וס"ל דסגי בהיכר ציר כדי להחשב צוה"פ, דהיינו דבמה שהצוה"פ יכולה לקבל דלת לחוד חשובה צוה"פ ואי"צ שיהיה דלת בפועל.

אלא דלפי"ז נמצא שלהי"א כאן מה דבעינן היכ"צ אינו דין במסויים בהלכות מזוזה וכמו דינא דדלת להרמב"ם, אלא דין כללי בכל צוה"פ שאינה חשובה צוה"פ בלא היכ"צ. והנה מלבד שהוא קצת דחוק שדינו של הרמב"ם הוא דין במסויים במזוזה ודינא דהי"א אינו דין השייך למזוזה דזווקא אלא הוי הלכה מהלכות צורת הפתח, ומה לו לאהל מועד לפרט כאן את כל דיני צורת הפתח, עוד יש להעיר דא"כ מדוע לא הביא האהל מועד גם את השיטות שהביא בהל' עירובין שנחלקו דצוה"פ אי"צ אפילו היכ"צ וכמו שהביא לענין עירובין, ועוד דלפי"ז נמצא שהשמיט האהל מועד לגמרי את דינא של היכר ציר האמור בסוגיין, שהרי היכר ציר השנוי כאן בדעת הי"א אינו כלל הדין היכ"צ האמור כאן שהוא דין במסויים בהלכות מזוזה, [נפשט זה מוציא את דברי האהל מועד מפשוטן דאיירי בדין היכר ציר האמור בסוגיין, ולדון דכוונתו לסוגיא דעירובין].

ולכך היה נראה דיש מקום לדון בכוונת האהל מועד שאין כוונתו במה שהצריך היכר ציר לחובת מזוזה דבעינן בכל פתח בפתח להיכר ציר דזווקא ואל"ה הוא פטור מן המזוזה, אלא כוונתו דבעינן שיהיה לפתח היכר היכן הוא דרך ביאתו, ובפתח שאין ניכרת דרך ביאתו צריך להיכר ציר, ובפתח שהדרך ביאה ניכרת גם בלא ההיכר ציר בהיכר עצמו מתקיים הדין דהיכר ציר גם בדליכא ציר ממש וחשוב הוא כמאן דאיתא לציר ממש, [ואה"נ דגם פירוש זה אינו מרווח כה"צ וצ"ע].

ואולי אפשר לבאר באו"א דלעולם בעינן להיכר ציר, אלא דאינו מלתא דצורת הפתח אלא דין במסויים במזוזה, ולכו"ע גם לשיטות דבעלמא צוה"פ אינה טעונה היכ"צ לחובת מזוזה צריך שיהיה בצוה"פ היכר ציר, ויסוד הדין בזה הוא על דרך סברתו של הרמב"ם שהצריך דלת לחובת מזוזה, וטעמו משום דלחובת מזוזה בעינן שהיה לפתח חשיבות של "שער" וכדכתיב בקרא "בשעריך" ולא סגי בפתח גרידא, אלא דהרמב"ם ס"ל דכדי שיחשב הפתח "שער" צריך שיהא בו דלת ממש, והי"א הסכימו עמו ביסוד הדין שצריך "שער" דזווקא ולא סגי בפתח בעלמא, אלא דבזה נחלקו על הרמב"ם דלדידהו כדי שיחשב "שער" אי"צ דלת ממש וסגי במה שיכולה הצוה"פ לקבל דלת ולהינעל דגם בזה סגי להחשב "שער" ולא רק פתח בעלמא ולכך סגי להו גם בהיכר ציר גרידא שע"י יכולה הצוה"פ לקבל דלת. [ולפי"ז נמצא מהלך מחודש בדין היכר ציר, דמה שהיכ"צ מהני לקבוע בפתח שבין שני בתים איזה מהן הבית המחוייב במזוזה ואיזה מהן פטור, הוא משום דהבית שבו ההיכר ציר לגביו הפתח אינו רק פתח בעלמא אלא תורת "שער" עליו, משא"כ הבית שכנגדו לגביו אין האי פתח משמש בתורת "שער" ורק פתח בעלמא הוא, ולכך הוא פטור מן המזוזה וצ"ע].

פסקי ריא"ז הל' מזוזה וספר תורה

נראה בעיניי שאם היה בית גדול פתוח לבית קטן שאין בו ארבע אמות, בין שהיה היכר ציר לבית הקטן בין שהיה היכר ציר לבית הגדול חייב במזוזה, שפתחו שלגדול הוא נחשב, והרי הוא כבית הפתוח לרשות הרבים¹³ או לגנה שהוא חייב במזוזה, ואפילו אם היה היכר ציר מבחוץ, כמבואר בקונטרס הראיית.

¹³ דברי הרי"ז הובאו בשלטה"ג בהלק"ט (סוף הל' מזוזה), וכיון רעק"א על גליון השו"ע יו"ד (ס' רפ"ו ס"ג) לדבריו, ולכאורה מבואר מדבריו כדעת השיטמ"ק (לג: אות ה') דהיכר ציר לא מהני ממקום חיוב למקום פטור.

אלא דיש מקום לדחות שדווקא מחדר קטן לחדר גדול הוא דלא מהני היכר ציר, והוא כמו שהכריעו בגמ' (לד). להחמיר דעד כמה שקטונית עיקר אזלינן בתר עיקר ולא בתר היכר ציר להקל, אבל בעלמא כששניהם שווין שפיר י"ל דאזלינן בתר היכר ציר. ויתירא מכך נראה דהוא סברא במסויים בפתח שבין חדר גדול לקטן דווקא, וכמו שמביא הרי"ז לדמות לפתח שהוא מרה"ר לבית, ששם לכ"ע לא מהני היכר ציר מאחר שהוא ברור לשם מי נעשה הפתח והיכן הוא הצד הפנימי, וס"ל לרי"ז דמאחר ובחדר קטן אין בו תשמיש הראוי לדירה, הרי הוא כרה"ר וכמקום חיצוני כלפי חדר הראוי לתשמיש דירה, ולכך לעולם הוא חשוב כנכנס מבחוץ לתוך הבית, שבדאי דהפתח והכניסה הוא לתוך הבית.

וכן מפורש בדברי רעק"א הנ"ל ז"ל "בחדר שלפנים מחדר (שקורין קעמערכי) שיוצאים מחדר הגדול לחדר הקעמערכי הפתח ההוא חייב במזוזה מצד הגדול שיוצאים ממנו דרך פתח זה לחדר קטן ויהא נידון חדר קטן כאויר דמ"מ חייב כאלו יוצא מפתח זה לשוק כנלע"ד בעזה"י, עכ"ל, וכן מפורש בדברי החזו"א יו"ד (ס' קס"ט סק"ב) דכל דברי רעק"א אינם אלא בגוונא זו דחדר קטן וחדר גדול ולא בשאר פטורים, עיי"ש.

והנה המהרי"ל בתשו' (הו"ד להלן) השיב ז"ל "דלתי פתחי חדר קטן שתיהן היכר ציר ידיהו שלא בחדר קטן, אלא חד בבית החורף וחד בחדר גדול, ולפי"ז שתיהן חייבות", עכ"ל, ועוררני הר"ר מרדכי שליט"א דמדברי המהרי"ל נראה דלא כרעק"א דמדבריו משמע דאם ההיכר ציר היה לחדר קטן היה פטור מן המזוזה, והוא משום דס"ל למהרי"ל דלעולם אזלינן בתר היכר ציר, [אמנם עיין לעיל שהבאנו את שיטת ה"ט בדעת המהרי"ל דנקט בדעתו שלא כדקדוק זה, עיי"ש מה שדננו בדבריו].

ושורש הנידון בזה נראה אי הכניסה היא מעיקר המחייב, דאין חיוב מזוזה רק בפתח שנכנסים בו ומקום הכניסה הוא המקום שחייבה תורה במזוזה, או שהכניסה רק קובעת את מקום הנחת המזוזה שהוא לצד ימין ביאה, דלמהרי"ל פתח שאין משמש לכניסה למקום המחייב במזוזה אינו פתח הבית כלל לענין חובת מזוזה, ולכך כל שאין הדרך כניסה לצד המחייב אותו הפתח פטור מן המזוזה, ורעק"א ס"ל שאין הדין ימין כניסה מעיקר המחייב ואינו אלא קביעות מקום להנחת המזוזה, ולכך גם היכא שהצד הפנימי הוא מקום פטור והצד החיצוני הוא מקום חיוב חייב אותו פתח במזוזה דסוכ"ס הוא גם פתח למקום המחייב במזוזה.

ויתירא מכך נראה דמדברי רעק"א נראה שהצד ימין אינו תלוי כלל בדרך שימוש העולם בפתח, אלא בצד ימין כניסה למקום המחייב, משא"כ למהרי"ל הצד ימין נקבע כפי דרך השימוש בפתח, ויסוד מחלוקתם הוא כמו שנתבאר דלמהרי"ל שהכניסה היא מעיקר ענינו של הפתח המחייב, א"כ צריך שיהיה הפתח מצד תשמישו משמש לכניסה למקום המחייב, משא"כ לרעק"א שהדין כניסה אינו אלא

קביעות מקום בעלמא א"כ שפיר אפשר לדון שהקביעות אינו תלוי בתשמיש הפתח אלא בצד ימין כניסה למקום המחייב, הגם שאינו דרך תשמישו, ודו"ק.

אלא שדברים אלו אינם, דגם לרעק"א י"ל דמקום הכניסה הוא מעיקר החיוב, וקביעות ימין כניסה הוא כפי דרך תשמיש בני אדם באותו פתח, ולא נחלק רעק"א על המהרי"ל רק בדין חדר קטן הסמוך לחדר גדול, דס"ל דחדר שהוא פחות מדע"ד כיון שאין בו תשמישי דיורין הרי הוא נחשב כאויר העולם, וממילא הכניסה היא ממנו לחדר גדול, וכמש"נ לעיל מינה. וכדחזינן ברעק"א חידוש יותר גדול דאפילו בגוונא שהחדר קטן יותר פנימי מהגדול מ"מ אין זה שהוא פנימי מהני להכריע שהפתח משוייך לחדר קטן כדי לפטור את הפתח, ובמהרי"ל נראה דכל הנידון הוא רק היכא "דפיתחא דבין תרי בתים ויש לכל אחד פתח (אחר) [אחד] לר"ה הלך אחר [היכר] ציר", אבל היכא שאין לאחד מהם פתח לרה"ר פשוט דאזלינן בתר הפנימי, ואפילו בחדר גדול וקטן דעלה קאי, ורעק"א לשיטתו דחדר קטן כיון שאינו ראוי לדיורין הוא נידון כאויר בעלמא וא"כ פשוט דמה"ט נמי א"א לדון כפנימי, והמהרי"ל דלא ס"ל סברא זו ממילא פשוט דעד כמה שהחדר קטן פנימי הוא מכריע שהפתח משוייך אליו, וכ"ש מהיכר ציר, ודו"ק.

ומ"מ בדעת השיטמ"ק הנ"ל נראה דהוא פליג בשורש הדין של ימין כניסה עם המהרי"ל [ורעק"א] וכן"ל, דלשיטמ"ק אין היכ"צ מועיל לפטור רק לקבוע היכן הימין כניסה, וחזינן שהדבר יכול להתחלק שהצד ימין נקבע כפי דרך תשמיש הפתח, ומ"מ חיוב הפתח יהיה מחמת החדר שכנגדו, ובהכרח שנחלק על ב' ההנחות שביארנו בדעת המהרי"ל, הא' דמקום הכניסה אינו מעיקר המחייב במזוזה, והב' דהקביעות צד ימין להנחת המזוזה אינו תלוי בכניסה למקום החיוב אלא כפי תשמיש בני אדם בפתח זה.

[נמאידך גיסא כלפי הנידון אי פנימי מהני לקבוע את הפתח למי הוא משוייך בפתח שבין חדר קטן לחדר גדול, בזה י"ל דהשיטמ"ק ס"ל כמהרי"ל ולא כרעק"א, שהרי כל דברי השיטמ"ק אינם אלא לענין היכר ציר וכמש"נ לעיל, דמה שאין היכ"צ מהני לשיטמ"ק לפטור הוא דין במסויים בהכ"צ, שאין בהיכ"צ רק קביעות איזה מהן הוא הפתח הפנימי ואיזה מהן הוא הפתח החיצון, אבל אינו מורה כלל על הפתח לשם מי הוא נעשה, ואם כן י"ל דכל זה דווקא כשאנו באין להכריע ע"י ההיכר ציר, אבל הכרעה שע"י פנימי מהני לקבוע שהפתח משוייך לחדר קטן וממילא אותו פתח פטור מן המזוזה וכמהרי"ל, ואולי היכר ציר ופנימי ענינם אחד, דגם היכ"צ קובע שחדר זה פנימי והכניסה היא אליו, ומ"מ לא מהני להכריע שהפתח נעשה לשם אותו חדר, וא"כ ה"ה פנימי לא יחייב לקבוע שהפתח משוייך אליו, ולפי"ז גם בכה"ג שהחדר הקטן הוא פנימי אכתי נחייב את הפתח במזוזה מכח הגדול וכדעת רעק"א, וצ"ע בכל זה]

אלא דה"ט יו"ד (ס' רפ"ט סק"ד) כתב בדעת המהרי"ל ד"אם היכר ציר ידיהו בתוך חדר קטן עושין שניהם לימין הנכנס לחדר קטן הן מבית החורף הן מחדר הגדול", עכ"ל, [ועיין לעיל (ע"ד הסמ"ג) שנתקשנו טובא בדברי ה"ט, ואכמ"ל].

והנה כל דבריו הם לפי דעת מרנא החזו"א (שם) דלרעק"א מניח את המזוזה לימין כניסה לצד החדר הגדול, וכן משמע מה שדימו הרי"ז ורעק"א את הנכנס מהחדר הקטן לחדר הגדול לנכנס מרה"ר לבית, וכשיטה זו כן נקט גם הבנין ציון (הו"ד להלן) מסברא דנפשיה, אמנם עיין בשפ"א בחי' ליו"ד (ס' רפ"ו סק"ט), ע"ע בדבריו בס' רפ"ט סק"ג) שפירש את דברי רעק"א להיפך דמניח את המזוזה לצד החדר קטן, עיי"ה בדברי רעק"א דמלשונם משמע כשפ"א, (ולדבריו נמצא כחידוש שדננו בדעת השיטמ"ק דהדין ימין ביאה אינו לצד החדר המחייב אלא לצד ימין כניסה כפי דרך תשמיש העולם), [וראיתי לבעל האגב"א שהביא מהגאון ר' אליהו מישקובסקי זצלה"ה ר"י כנסת חזקיהו שנקט בביאור דברי רעק"א דפתח יציאה חייב במזוזה (עיין מש"כ להלן ע"ד ר"ו)].

רבינו ירוחם תולדות אדם וחווה נתיב כא ח"ז

בית שיש לו שני פתחים לר"ה ואין לו כי אם דלת אחד, פירוש כגון שהפתח היה פתוח לר"ה עם דלת א', ולא היה כי אם פתח א', וחלקו לב' ועשה מחיצה ביניהם, בפתח הא' נכנסין בו הנכנסים והיוצאין מר"ה לבית, והפתח השני נכנסים בו לבית אשתו לצניעות לעשות בה מלאכה, וב' אלו הפתחים דלת הא' סוגרם, ואין אנו יודעין לאי זה צד יקרא פתח לשים בו המזוזה, כי המזוזה דינה ליקבע לצד ימין דרך ביאה מן הבית ולא דרך יציאה¹⁴ כמו שאכתוב, ואמרין הלך אחר הכר ציר, כלומר אותו הצד שציר הדלת סובב בו קרוי פתח לשים בו המזוזה וישם אותה לצד ימין של אותו פתח בביאתו כך פשוט¹⁵.

שו"ת מהרי"ל סימן צד (צח – צט)

שאלה מהח"ר אברהם נוימגין אחלה פני מר להאיר עיני בכמה ספיקות דאית לי בדיני מזוזה...

ודע [אמ"ן] שבניתי חדר קטן פחות מד' אמות על ד' אמות בחדר שאני לומד בו, ויש לי פתח מחדרי לחדר קטן¹⁶, וגם יש לי בחדרי פתח לחצר, ופעמים נכנסים ויוצאים בה אבל אין רגילות כל כך. ועתה מסופקני הואיל ובני הבית רגילין לבא לחדרי, דכמה ענינים

עוד בדין פתח שבין חדר קטן לגדול עיין בבית מאיר (ה"ד להלן) שדן לחייב אלא שמטעם אחר אתי עלה, [וע"ע בפת"ש (שם סק"א) מש"כ בשם החמודי דניאל, ועיין מש"כ לעיל (ע"ד הסמ"ג) בזה].

¹⁴ עיין בדברי המק"מ (שם סק"כ) שדייק מדברי ר"ו שפתח שמשמש רק ליציאה פטור מן המזוזה, [עיין לעיל שהבאנו מבעל האגב"א בשם הגאון ר' אליהו מיישקובסקי זצלה"ה ר"י כנסת חזקיהו שנקט בביאור דברי רעק"א (ה"ד לעיל ע"ד הרי"א) דפתח יציאה חייב במזוזה (עיי"ש מש"כ ע"ד רעק"א מהחז"א)].

¹⁵ הנה ר' ירוחם פירש לסוגיין באו"א מהראשונים, [ועיין שאלות ובה"ג (ה"ד לעיל) דאפשר שכונת דבריהם לפרש מעין פירושו של ר"ן], ודברי הרי"ו הובאו בב"י (ס' רפ"ט ס"ג), עיי"ש. ועיין במקדש מעט (ס' רפ"ט סקט"ז) דמסיק בביאור דברי הרי"ו דאיירי שרק חילק את הפתח ולא את החדר שבאותו מקום. [וצ"ע לפ"ז דהנה הב"י יו"ד (ס' רפ"ו סעיף כ"א) (א) הביא את תשובת הרשב"א ז"ל "כתב הרשב"א בתשובה (ח"א ס' ז) פתח אחד וחלקו בעמוד בנתיב כל שיש היכר ציר בזה ובזה לצד העמוד הרי הן כשני פתחים וצריך מזוזה לכל פתח אבל כל שאין צירים לצד העמוד אין העמוד מחלקו לשנים שאינו אלא לנוי בעלמא כעין חלונות שלנו וחלון אחד נקרא ופתח אחד נקרא", עכ"ל, ולכאורה נידון דידן דומה לנידון שברשב"א וכבר עמד בזה המק"מ גופיה שם, אמנם יש לחלק דלא דמי לנוי דהכא יש לו ענין לחלק את הפתח שיהיו ב' כניסות חלוקות ולכן יש לדון בזה ועדיין צ"ע].

¹⁶ הגהת הוצאת מכון ירושלים – הקטן וגם יש פתח מאותו חדר הקטן לבית החורף. ועתה כו'.

נשמרים בו מקור וחום, חייב במזוזה כפתחא דרב הונא דהוה עייל בה לבי מדרשא (מנחות לג.)¹⁷. ובאיזה צד אקבענה בפתח שבין בית החורף לחדר קטן, ואותו פתח לא ידענא עיקרה למי נעשה בשביל בית החורף או בשביל החדר, וציר ודלת¹⁸ דחדר קטן סובבים בבית החורף, ומבעיא לי הואיל ובבית החורף הנשים רוחצות ומקשטות בו פטור¹⁹, או דילמא כיון דציר הדלת סובב בבית החורף, וכשהדלת נעול אז המזוזה מכוסה ונעולה בחדר, דלא גרע מחדר שהתינוקות מצויות בו דמכסין בשעוה, ואת"ל דאותו פתח חייב במזוזה מבעיא לי באיזו צד אקבענה²⁰, בימין ביאה מן החדר לבית החורף הואיל והציר והדלת סובבים בבית החורף.

והא דפירש רש"י (שם לג:) אההיא דבית הפתוחה לגינה ולקטונית וז"ל, עיקר קטונית, וחייב אף על פי שהציר סובב בגנה, דכי אמרינן לעיל הלך אחר היכר ציר הני מילי תרי [בתי] דתרווייהו עיקר, אבל הכא עיקר קטונית, ולשמה נעשית, [עכ"ל], אבל הכא האי פיתחא כיון דלא ידענא לשם מי נעשית, ושמא שניהם עיקרים נלך אחר היכר ציר ולעשות אותה בימין שהולכין מחדר לבית החורף, ואת"ל

¹⁷ העירוני לפרש את דברי השואל ע"פ דברי האגודה (ה"ד) בשמעתתא דפתח (הרגיל). עיי"ש. האומנם דיש לעיין בדברי האגודה אי כוונתו שהבית מדרש היה משמש לבני הבית לתשמישי חול, או שבודאי לא היו משתמשים בתשמישי חול בביתם אלא כוונתו שהפתח היה משמש לכניסת בני הבית לתוך הבית וזה המחייב את הפתח במזוזה וצ"ע ע"ע במש"כ ע"ד האגודה (שם ע"ד המאירי שם, ואכמ"ל).

¹⁸ נראה מתנ"ד דנקט דגם ב"דלת" יש בה בכדי לקבוע למי הפתח משוייך וחשוב כמו היכר ציר, ובשאלת יעב"ץ (ה"ד להלן) נשאל "היאך לנהוג בדלתות שלנו שאין להם צירים. וקבועים בחליות ברזל, התקועים זה בזה. היכי מיקרי היכר ציר". והשיב ז"ל "נראה דאזלינן בתר נקישת הדלת ומנעולים ובריחים. אם הם מבפנים או בחוץ. ר"ל באותו חדר שסוגרין שם הדלת לפנים מן המשקוף ומהמזוזות שהם חוצה לה, אותו החדר הוא עיקר. ועושין המזוזה לימין כניסתו", עיי"ש.

¹⁹ נראה מתנ"ד דההיכר ציר מהני לקביעות חיוב הפתח ולא רק לקביעות הדרך כניסה, שבזה דן רק בהמשך דבריו, ועתה דן מה יותר משוייך את הפתח היכר ציר או עיקרה למי נעשה, וכמו שנראה מדברי רש"י שבשמעתתא דגינה וקטונית והביאו השואל להלן. [עיין לעיל (ע"ד הסמ"ג) שהארכנו בנידון זה ובדברי השואל והמהרי"ל בזה].

²⁰ הנה נראה מתנ"ד דנקט דיתכן שמקום החיוב הוא בית החורף ומ"מ ניחא את המזוזה לימין ביאה לחדר קטן ותמוה הרי המחייב הוא הבית החורף וא"כ פשוט שצריך ליתנו לימין בית החורף, והמוכרח בדברי השואל שהוא סבור דהדין ימין כניסה אינו תלוי במקום המחוייב אלא כפי הדרך תשמיש כניסה של אותו פתח, ועד כמה שהדרך כניסה הוא להיפך מהמקום המחוייב הצד הימני הוא לימין דרך הכניסה, ועל זה דן השואל דמצד אחד הדרך הרגיל הוא לבוא מבית החורף לחדר קטן וא"כ הכניסה אליו [השואל סתם בזה ולכאורה זה כוונתו], ומאיך ההיכר ציר הוא להיפך ומשום כך נסתפק מהו הימין כניסה, וכדבריו כן דננו לעיל בדעת השיטמ"ק בשמעתתא דגינה וקטונית, [עיין לעיל (ע"ד הסמ"ג) מש"כ בזה].

ליקוט

היכר ציר

ראשונים

אין דיורין כלל באים דרך אותו פתח והבחורים עולים במדרגה מבית לעליה. ואנא מר פתח פיד לאלס והורני דעתך בדבר הלכה זו.

[**התשובה**] שלום רב לאהובי מחותני הח"ר אברהם שיחיה... (ספיקותך מחדר) [וספיקותך בחדר] הקטן, לפי מה שהבנתי מכתבך שיש פתח אחד מבית החורף לחצר, וגם יש פתח (אחד) [אחר] מחדר גדול לחצר, ודלתי פתחי חדר קטן שתיהן היכר ציר ידיהו שלא בחדר קטן²⁴, אלא חד בבית החורף וחד בחדר גדול, ולפי"ז שתיהן חייבות²⁵ ויש [לקובעה] [לקובעם] בימין הכניסה לבית החורף ובימין הכניסה לחדר גדול, דפיתחא דבין תרי בתים ויש לכל אחד פתח (אחר) [אחד] לר"ה הלך אחר [היכר] ציר, וחדר גדול כתבת שאתה ישן בו ויש בו דברים המשתמרים לא גרע מאוצר, ועוד הילוכך תדיר משם לבית החורף²⁶ כמו שכתבת, אין לך רגיל [גדול] מזה²⁷, ואפילו בית שער פירש ר"י דחייב מדרבנן...

²⁴ עיין בדברי הבית מאיר (ה"ד להלן) שנחלק ע"ד המהרי"ל דאפילו אי היכר ציר בחדר קטן עדיין היו קובעין את המזוזה בימין של החדרים הגדולים, עיי"ש טעמו, וע"ע להלן בסמוך שנאריך בעזה"ת בפלוגת המהרי"ל והבית מאיר. [ובדין פתח שבין חדר גדול לחדר קטן עיין לעיל (ע"ד הרי"א) שהארכנו בענין].

²⁵ עיין לעיל (ע"ד הסמ"ג והרי"א) שהארכנו בדברי מהרי"ל אלו.

²⁶ צ"ע שהרי בדברי השואל נראה להיפך שנכנס מבית החורף אל החדר, שכתב ז"ל "וגם כשאני בא מן הרחוב או מן הבית לחדר אקצר הרבה בהלך מלסבב דרך חצר ולכנס באידך פתח... ויש לקבוע בימין שבאין מבית החורף לחדר, עדיין מיבעיא שמא אז יהא פטור לגמרי הואיל והחדר לית ביה ד' אמות על ד' אמות", עכ"ל השואל, ומפורש דהדרך הילוך הוא מבית החורף לחדר ולא להיפך. אמנם עיין בהגהה שהבאנו ממכון ירושלים שהוסיפו ע"ד השואל ולפי גירסתם ז"ל השואל "אקצר הרבה בהלך מלסבב לבית החורף דרך חצר", ומזה נראה שנכנס מחדר לבית החורף וכמו שכתב המהרי"ל שדרך הילוכו היה מחדר גדול לבית החורף, אלא שסו"ד השואל "ויש לקבוע בימין שבאין מבית החורף לחדר, עדיין מיבעיא שמא אז יהא פטור לגמרי הואיל והחדר לית ביה ד' אמות על ד' אמות", נראה שלא כפי הגירסא הנ"ל, [גם צ"ע דלעיל איירי על הפתח שבין חדר קטן לבית החורף, וכאן המהרי"ל איירי בפתח שבין החדר גדול לחדר קטן ובא לחייבו, כיון שמשמש לכניסה לבית החורף, ובזה י"ל דאה"נ ורק דרך עולה מתו"ד השואל שנכנס ע"י ב' הפתחים מחדר גדול לבית החורף], ואני נבון בענין וצ"ע.

²⁷ דברי המהרי"ל באו בכאן סתומין דאם חיובו של הפתח משום שהוא משמש כניסה לבית החורף א"כ יצטרך לקבוע את המזוזה לצד ימין ביאה לבית החורף, ומהמהרי"ל נראה שלא הדר ביה ממקום הנחת המזוזה בפתח זה שצריך לקבועה "בימין הכניסה לחדר גדול".

ואפשר כמו שדגנו לעיל דהדין ימין אינו לימין כניסה של הצד המחווייב, אלא לצד ימין של הדרך תשמיש כניסה של פתח זה, וא"כ י"ל דאה"נ המחייב את הפתח בנידון דידן הוא הבית החורף, ומ"מ לענין קביעות כניסה ויציאה לעולם ההיכר ציר הוא הקובע מהו הצד הפנימי ומהו הצד החיצוני, ולכן אע"פ שהבית החורף הוא המחייבו במזוזה יניח את המזוזה לימין כניסה לחדר גדול. [וכן נראה גם מהמשך דברי המהרי"ל בסמוך שדן לחייב את אותו פתח מדין בית שער, ומ"מ אין נראה

עיקר הפתח נעשה לשם חדר, מאחר שהחדר קטן נעשה שיבא החוס מבית החורף לתוכו דרך חלון היוצא מתוכו לבית החורף, וגם כשאני בא מן הרחוב או מן הבית לחדר אקצר הרבה בהלך מלסבב²¹ דרך חצר ולכנס באידך פתח, ומאד ניחא תשמישתיה מחמת שלג רוח וגשמים המצויים בדרך חצר, ויש לקבוע בימין שבאין מבית החורף לחדר, עדיין מיבעיא²² שמא אז יהא פטור לגמרי הואיל והחדר לית ביה ד' אמות על ד' אמות²³.

וגם מיבעיא לי אם אעשה מזוזה בפתח [שבין חדר קטן לגדול, ובאיזה צד נקרא ימין ביאה. וגם מיבעיא לי אם הפתח] שמחדר לחצר חייב, אם תהא פטורה הואיל ואינה רגילה, כיון דחד לגבי חד הוא, כדאמר רב (שם לג.) במזוזה הלך אחר הרגיל, או דילמא התם מיירי בב' פתחים הפתוחין לרחוב בחד גיסא, אבל הכא כיון דאלו ב' פתחים [לאו] [לחדור] מקום פתוחות, אלא חד לבית החורף וחד לחצר, להוי כבי ארזיקי (שם לג:) דחייב בב' מזוזות, או להוי כבית הפתוח לגינה ולקיטונית דהלכה כרב ושמואל להחמיר (שם לד.), ואת"ל שחייב, הורני באיזו צד שיש לקובעה. וידוע להוי למר שחדר גדול מיוחד לדירה שפעמים אישן בו ביום, ומטעם זה דעתי נוטה שיהא חייב, דלא גרע מרפת בקר שהנשים יושבות בו ומקשטות שחייב הרמב"ם (פ"ז מהל' סת"ם ה"ז) מטעם שחשיב ליה דירת אדם...

ועוד מיבעיא לי הפתח שבין ביתי לחצר באיזה צד אקבענה, אם יש לעשות בימין ביאה מחצר לבית, הואיל שהציר והדלת סובבים בבית, ועוד דמסתמא (עיקרם) [עיקרה] לשם בית נעשית, או דילמא לאידך גיסא (כשהולכים) [דכשהולכים] מרחוב לחצר הוי אידך גיסא ימין ביאה.

ושמעתי עליך מר דמזוזה שהיתה בביתך במגנצא כשיוצאים מבית לחצר, היתה עומדת (לימין) [בימין] ביאה מבית לחצר. ומסופקני דשמא הכא שאני, [ד]התם בביתך במגנצא הציר והדלת היו סובבים בחצר, ועוד דלגבי דידך הוי דיורין וחדרים מצוים בבית התיכונה ויוצאים ונכנסים כשבאים מרחוב דרך אותו פתח, אבל לגבי ידי

²¹ הגהת הוצאת מכון ירושלים – **לבית החורף דרך**. [איני יודע ליישב גירסא זו עם המשך דברי השואל, אמנם עיין בתשובת המהרי"ל דמשמע כהגהה זו].

²² לא נתפרש ספיקו דעד כמה שהפתח נעשה לשם החדר הקטן א"כ צריך לפטור פתח זה ומה הצד לחייבו.

²³ הנה כאן מפורש בדברי השואל דעד כמה שהפתח משמש לחדר קטן הוא סיבה לפטור אותו מן המזוזה [והארכנו בענין זה (ע"ד הסמ"ג)].

לג:

ראשונים

היכר ציר

ליקוט

ופתח שבין בית לחצר, אם יש לחצר פתח א' לרשות הרבים, אז אית

לן למיזל בתר היכר ציר²⁸, אבל אם אין לחצר פתח לרה"ר, אז יש

שהדר בו ממקום הנחת המזוזה שהוא לצד ימין של הכניסה לחדר גדול ובהכרח כדברינו ודו"ק, וכן דננו לעיל (ע"ד הסמ"ג) בדעת השיטמ"ק, עיי"ש].

²⁸ הנה במרדכי בהלק"ט (רמז תתקס"א) איתא ז"ל "אומר ר"י דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לרה"א אבל מבית לחדר או לעלייה שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו מבית לשם לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יניחנו בחדר דלצורכו הוא עשוי ולהכי נקט מבין גברי לנשי וכן מצאתי אפילו אחד פתוח לרה"א אין פתוח לרה"א כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגחינן בהיכר ציר", עכ"ל, הנה נראה מדבריו דלעולם אזלינן בתר "עיקר" כנגד "היכר ציר" ואפילו כנגד "פנימי", עיי"ש. ומכאן דברי המרדכי דחה הבית מאיר (הו"ד להלן) את דברי המהרי"ל שנקט דהיכר ציר מכריע בין בית לחצר ובין חדר גדול לחדר קטן, שהרי הבית עיקר כלפי החצר והחדר גדול עיקר כלפי הקטן, וא"כ מה לן היכן ההיכר"צ דאפילו אם הוא בחצר צריך להניח לימין הכניסה לבית, ואפילו מה שהחצר פנימית אינו מועיל דלעולם אזלינן בתר העיקר.

אלא דהדברים צ"ע טובא דהב"י יו"ד (סי' רפ"ט ס"ג) הביא לדברי המרדכי והמהרי"ל בתוך כדי דיבור ולא רמז לכך שחלוקים הם על זה, [ומצאתי שכן הקשה הגידולי הקדש (סי' רפ"ט סק"ז)]. עוד צ"ע דהש"ך שם (סק"ו) הביא את דברי הלבוש וכתב ע"ד "ופשוט הוא", והנה דברי הלבוש בפשטות כשיטת המרדכי הן [וכן הביא הבית מאיר מ' יעקב מליסא (בספר אגב"א כתב שאינו בעל החו"ד) שהוכיח להלכה כדברי המרדכי מדברי הלבוש], ומן התימה הוא זה שנקט הש"ך ד"פשוט הוא" כדברי הלבוש בלא להזכיר שהמהרי"ל פליג עליה. ומאידך עיין בט"ז שם (סק"ד) שהביא את דברי המהרי"ל ולא זכר דהמרדכי פליג עליה, וכל זה צריך ביאור ובירור טובא.

והנה גאב"ד גלוגא (הו"ד בבית מאיר הנ"ל) נחלק על הבית מאיר וביאר דאין כוונת המרדכי לומר דלעולם אזלינן בתר עיקר תשמיש ה"חדר" אלא בתר עיקר תשמיש ה"פתח", וזה אינו תלוי כלל בחשיבות דיורי הבתים איזה מהן יש לו דיורין יותר חשובין אלא לשם מי נעשה הפתח, והנידון הוא פתח זה עיקרו לשם מי נעשה, וכגון חדר שאין בו דיורין חשובין שאין בו דע"ד והוא פנימי אע"פ שמצד תשמישי הדיורין החדר החיצוני הוא העיקר מ"מ אזלינן בתר הפנימי, דסוכ"ס כלפי הפתח שאנו דנים עליו הוא נעשה בעיקרו לשם הפנימי ולא לשם החיצון. אבל עיקר בעלמא שדיריו יותר חשובין אין בכוחו לקבוע כנגד היכר ציר וכדברי המהרי"ל.

וכדברי גאב"ד גלוגא כן נראה מדברי רש"י דביאר את המחלוקת אי קיטונית עיקר או הגינה עיקר, ז"ל "אבל הכא עיקר קיטונית ולשמה נעשה חייב ומר סבר עיקרו לשם גינה עביד", והנה בודאי לא נחלקו מה יותר חשוב הגינה או הקיטונית, אלא מחלוקתם על פתח זה לשם מי הוא נעשה "מר סבר קיטונית עיקר ולשמה נעשה", "ומר סבר עיקרו לשם גינה נעשה".

ועפ"ז יתיישב מה שנתקשנו לעיל היאך הביאו הב"י והט"ז והש"ך את דברי המרדכי והמהרי"ל בלא לפרש פלוגתתם, לדברי גאב"ד גלוגא אתי שפיר שהרי לדבריו אין מחלוקת בין המרדכי למהרי"ל, דכל מה שהעדיף המרדכי "עיקר" יותר מהיכ"צ ופנימי אינו אלא היכא שהעיקר הוא בגוף שימוש הפתח, אבל היכא שמצד תשמיש הפתח אין הכרעה לשם מי נעשה, ורק דיש עדיפות בתשמישי חדר על חבירו וכמו בבית וחצר בכה"ג היכר ציר עדיף, וכמש"כ המהרי"ל.

אלא דאכתי אין הדברים מתיישבים כל הצורך וכקושיית הבית מאיר, דאכתי קשה מאי שנא מגינה וקיטונית שאנו דנים דעיקרו לשם קיטונית נעשה, שהרי התם לכאורה אין כל ההכרעה שהפתח לשם קיטונית נעשה רק משום שדיורי הקיטונית

יותר חשובין מהגינה, וחזינן דגם "עיקר" שע"י תשמישי ה"חדר" מהני כנגד היכ"צ, [וביותר יעויין בחזו"א יו"ד (סי' קס"ח סק"ג) שדן דאפשר דהגינה היתה פנימית ומ"מ צריך להניח את המזוזה לימין הקיטונית, ובהכרח דגם כנגד פנימי מהני עיקר שע"י תשמישי ה"חדר"], וא"כ גם בחצר ובית נדון כן דמאחר ותשמישי הבית יותר חשובין משל חצר, יחשב הבית עיקר כנגדו ויקבע את המזוזה לצד הבית אפילו כנגד היכ"צ [ופנימי].

ואפשר דעיקר דגינה וקיטונית שאני, שהגינה טפילה לגמרי לקיטונית וכל ענינה ומהותה לשמש לקיטונית, ולכך אנו דנים שהפתח נעשה לצורך הקיטונית שהרי אפילו הגינה בעצמה טפילה היא לקיטונית, משא"כ בבית וחצר גם אי דיורי הבית יותר חשובין מן החצר, מ"מ אין החצר במהותו טפל לבית ולכל חד מנייהו תשמיש בפנימי, וכה"ג מ"ל שתשמישי הבית יותר חשובין משל חצר עדיין אפשר לדון שהפתח נעשה לצורך כניסה לחצר, ולכך כל שההיכר ציר לחצר מניח את המזוזה לצד החצר, (ע"ע בב"מ מש"כ ע"ז).

ונראה מקור לחילוק זה דהנה הלבוש (הנ"ל) פסק דאזלינן בתר עיקר כנגד ההיכר ציר ז"ל "ופתח שנכנסין בו מן הבית לבית החורף שלנו, נראה לי שעושין המזוזה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף, שעיקר תשמיש שלנו הוא בבתי החורף שלנו ולא משגיחין בהן בהיכר ציר כלל, דבין הציר הוא מבחוץ בין הוא מבפנים עושין המזוזה בימין הכניסה, נראה לי" עכ"ל. ור' יעקב מליסא כתב דמקור דברי הלבוש הוא המרדכי דאזלינן בתר עיקר, [וכ"ה בדברי חמודות בהלק"ט הל' מזוזה (סי' ח' סק"כ)].

והנה בדרך החיים (סי' ר"פ) נראה שפסק כמהרי"ל דפנימי עדיף על היכ"צ והיכ"צ עדיף על עיקר, ומ"מ הביא את דברי הלבוש, ותמוה דמאחר דס"ל דהיכ"צ עדיף על עיקר היאך מביא את דברי הלבוש. ובהכרח דיש ב' אופני "עיקר" תשמיש ה"חדר" [מלבד עיקר תשמיש ה"פתח"], דיש עיקר שחדר אחד יותר חשוב מהשני וכמו חדר קטן כנגד חדר גדול דבזה י"ל דהיכ"צ עדיף, משא"כ באופן דאיירי בו הלבוש דיש בית ובית החורף, והבית הוא כמש"כ הבית מאיר שהוא "פאהר הויז" ובלשוניו "פרוזדור", והבית החורף הוא ה"שדוב" שהוא מקום הדיורין של הבית, דבכה"ג אזלינן בתר עיקר ואפילו כנגד היכ"צ [ופנימי], דמאחר שכל תשמישו של הפרוזדור אינו אלא לצורך הבית אין ענין הכניסה אליו אלא ממנו אל הבית, שהרי אין לו תכלית ושימוש לעצמו וכל ענינו הוא להיכנס ממנו לבית, בכה"ג אזלינן בתר עיקר אפילו כנגד פנימי.

ולפי"ז יתיישב קושיית הבית מאיר ור' יעקב מליסא על גאב"ד גלוגא מסו"ד המרדכי דכתב דעיקר עדיף אפילו כנגד פנימי, ואי כגאב"ד גלוגא דכל ענינו של עיקר הוא עיקר תשמיש ה"פתח" ולא ה"חדר" א"כ היאך מהני עיקר כנגד פנימי הא כל שהחדר פנימי פשוט שעיקר תכלית הפתח הוא לצורך הפנימי ובהכרח דהמכוון במרדכי לעיקר תשמיש ה"חדר" ובזה שפיר אפשר לדון דמהני כנגד פנימי. אמנם לדברינו אתי שפיר דהמרדכי לאו בעיקר בעלמא איירי אלא באופן שעיקר תשמישו ומוצאו ומובאו של חדר אחד הוא לחדר השני בכה"ג הוא עדיף על פנימי אבל בעיקר בעלמא שדירי חדר יותר חשובין משל השני אין בו כדי להכריע את תכלית הפתח לשם מי נעשה ובזה ניזיל בתר היכר ציר או פנימי, [אלא דאמנם ישוב זה עולה בקנה אחד עם דינו של גאב"ד גלוגא אבל לפירושו בדברי המרדכי גופיה דכוונתו במה דאזיל בתר עיקר דהיינו עיקר תשמיש ה"פתח", בזה עדיין צ"ע מסו"ד המרדכי וכמו שהקשו עליו הב"מ ור' יעקב מליסא, וצ"ע].

וראיתי בספר חובת הדר (פ"ח סק"ו) שהוכיח מדברי הט"ז דס"ל דפנימי עדיף מעיקר וטפל ואפילו באופן של בית ובית החורף וז"ל הט"ז "ומבאר עוד בתשו' מהרי"ל שם באם יש בית החורף וחדר גדול כל אחד יש לו פתח לחצר ובאותו

לקובעה בימין כניסה מבית לחצר, וכן ביתינו במגנצא אין לחצר פתח לרה"ר, וכשקבעתיה היה הדלת שבין בית בן אחי מהר"י סגורה ודוירין אחרים היו שם... הק' יעקב הלוי

החדר יש בו חדר קטן ויש לו שני פתחים אחד לבית החורף ואחד לחדר הגדול אזלין בפתחי חדר הקטן בתר היכר ציר דידהו... ואילו לא היה פתח מחדר גדול לחצר לא אזלין בחדר קטן בתר היכר ציר היכן הוא אלא החדר קטן היה נחשב בכלל החדר הגדול ועושה מזוזה בימין הנכנס מבית החורף לחדר קטן ובימין הנכנס מחדר קטן לגדול. ובב"י הביא דבר זה בשם תשו' אשכנזית ואינו מובן לכך בארתיו וגם להיות הלכה למעשה שגורה בפה"ע"ל. ומבואר דאע"פ שבית החורף תשמיש ידיה עדיף משל בית, מ"מ אם החדר גדול היה פנימי היו מניחין את המזוזה לצד החדר גדול, ולא כמש"כ הלבוש דבבית ובית החורף אפילו אם הבית פנימי מניח את המזוזה לצד בית החורף.

וזה מה שציין הדרך החיים הנ"ל על דינו של הלבוש "ש"ך, דלא כמשמע מהט"ז, דהיינו דלט"ז לעולם לא אזלין בתר עיקר תשמיש כנגד פנימי, וכנראה דהט"ז סובר שאין לדון רק על תשמיש הפתח בעצמותו ואין נפ"מ לאיזה תכלית מיועד הפתח, ולכך אפילו שהבית כולו טפל לבית החורף וא"כ גם פתחו חשוב שהוא מיועד לבית החורף מאחר דסוכ"ס הבית יותר פנימי הכניסה אליו ומניחים את המזוזה לימין דבית. והחולקים ס"ל או דאזלין בתר עיקר יעוד הפתח למי הוא משוייך או דס"ל דמאחר שהבית בעצמו משמש לבית החורף א"כ זה גופא מחשיב שהכניסה היא לבית החורף ודו"ק. [אלא דלדברינו לעיל דדינו של הלבוש הוא רק באופן של בית ובית החורף, דהבית הוא פרזודור לבית החורף, דכיון שהבית כל ענינו לשמש לבית החורף לכך אנו דנים שהפתח שייך לבית החורף, וא"כ יל"ע מנלן להשוות חדר גדול שבמהר"ל לבית דלכאורה אינו משמש כפרזודור לבית החורף, ומ"מ הדרך החיים השווה אותם, וצריך אני עוד לעיון בדבר, ושמחתי למצוא שכבר נתקשה בזה הגידולי הקדש (סי' רפ"ק סוסק"ט) ע"ד הדה"ח].

ולהלכה הדעת קדושים (סי' רפ"ו ס"ג) והח"י אדם והקיצור ש"ע (הו"ד להלן) הכריעו כדעת הבית מאיר, וכן נראה שהסכים עמו ר' יעקב מליסא המובא בדבריו, [אלא דלהלכה מפורש שביטל דעתו ועשה כדעת אב"ד גלוגא, ואפשר דאחר שהבית מאיר הסכים עמו חזר לדעתו הראשונה שלא כאב"ד גלוגא (וכ"ז בהנחה שאינו בעל הדה"ח)]. וע"ע בדברי החזו"א יו"ד (סי' קס"ח) ובפרשה סדורה שם (סי' מ"ה מ"ח).

אמנם המקדש מעט (סי' רפ"ט סק"ט) דעתו כדעת אב"ד גלוגא, וכן דעת הדרך החיים (הו"ד להלן), [אלא שהדה"ח הביא את דברי הלבוש, ועיין לעיל מה שישבנו בדעתו, ועדיין צ"ע להכריע בדבר], וע"ע בדברי המקדש מעט שם (סק"כ וסקק"א), ובגידולי הקדש שם (סק"ח וסק"ט).

[ע"ע בגידולי הקדש שם (סק"ז) מה שביאר בדברי המרדכי, ועיין חזו"א יו"ד (סי' קס"ח סק"א) ששינה את הגירסא במרדכי (עיי"ש עוד בסק"ד). ועיין פ"ת (סי' רפ"ט סק"ד) בשם החומות ירושלים חידוש דין].

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

לבוש יורה דעה סימן רפט סעיף ג

ואם אינו ניכר איזה ימין לביאה או ליציאה, כיצד, כגון מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק יש פתח פתוח לרשות הרבים ובמחיצה החולקת יש פתח פתוח מזה לזה, ועתה באותו פתח אין ידוע איזה חשוב ביאה או יציאה מזה לזה או מזה לזה, אז אנו הולכין אחר היכר ציר, פירוש במקום שעושה החור שבסף שציר הדלת סובב בו ומעמיד שם הדלתות הוא הבית, ובדרך שנכנסים לו קובע אותם ולא דרך ימין כשיוצאין ממנו.

ופתח שנכנסין בו מן הבית לבית החורף שלנו, נראה לי שעושין המזוזה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף, שעיקר תשמיש שלנו הוא בבתי החורף שלנו ולא משגיחין בהן בהיכר ציר כלל, דבין הציר הוא מבחוץ בין הוא מבפנים עושין המזוזה בימין הכניסה, נראה לי.

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן ע

צל"ע בדין מזוזה דאזלינן בתר היכר ציר, היאך לנהוג בדלתות שלנו שאין להם צירים. וקבועים בחליות ברזל, התקועים זה בזה. היכי מיקרי היכר ציר.

ונראה דאזלינן בתר נקישת הדלת ומנעולים ובריחים. אם הם מבפנים או בחוץ. ר"ל באותו חדר שסוגרין שם הדלת לפנים מן המשקוף ומהמזוזות שהם חוצה לה, אותו החדר הוא עיקר. ועושין המזוזה לימין כניסתו, אי נמי חזינן היאך הברזלים והחליות קבועים במסמרות בדלת באיזה חדר הם ניכרים ונראים והיינו היכר ציר דידהו. ואי אית לה ציר של ברזל שהדלת סובבת עליו ע"י טבעת של ברזל התקוע בה, היינו וודאי היכר ציר. ורואין לאיזה צד פונה. שם הוא העיקר, ובמדינות הללו כמדומני לעולם עושין המנעול והסוגר באותו צד שיש היכר חליות ותלויות של ברזל המעמידים הדלת, ששניהם פונים לרוח אחד, א"כ היינו הך כולוהו חדא מילתא לענין זה.

וצ"ל גם בהיכר ציר לחוד לא סגי. אי לא ניזל נמי בתר נקישת הדלת והסגירה כנז'. דאל"כ כשאין היכר ציר בשום א' מהחדרים, כגון שעשה החור שתסובב הדלת עליו שוה עם המחיצה החולקת החדרים לשנים, באופן שאין הציר ניכר בא' יותר מחברו וכן בתלואה בטבעת ברזל באונקלי וציר הקבוע באמצע מזוזת הפתח המפסקת, אכתי לא ידענא מאי עיקרי היכר ציר, או בכותל עבה והדלת קבועה באמצעיתה. אלא ע"כ דאזלינן בתר נקישת הדלת כנז'. וצ"ע בשאין הגפת הדלת ניכרת שאין לה מסגר ואינה נוקשת במזוזה. אלא יוצאה ונכנסת וחוזרת לכאן ולכאן ועומדת בפתח מעצמה, וכן צ"ע בשאין דלת להפתח המפסקת בין שני חדרים ובתים שוים, ובזה באנו למחלוקתו של הר"מ. עוד צ"ע כשיש באחורי הבית פתח לחצר הפתוח לרחוב, והבית מלפניו פתוח לרחוב אחר ששם עיקר תשמיש הרגל הרגיל, דמשמע מתשו' מהרי"ל דכה"ג לא משגיחין בהיכר ציר, וצריך לקבוע המזוזה בימין כניסה לבית מהחצר. וכ"ש כשיש שם היכר ציר נמי ואעפ"כ מידי ספק לא יצאנו. מפני שעיקר כניסה ויציאה הוא מהרחוב האחר שלפני הבית ומשם לבית החורף וממנו לבית המבשלים. ומשם לחצר, ובפתח החצר שלפני הרחוב האחר. אין שם תשמיש מרובה לכניסה ויציאה, רק לפרקים ועתים רחוקים כמו שהוא בבית. ולכן מתחלה עשיתי בפתח שער ביתי הפונה לחצר, המזוזה בימין יציאה ולא השגחתי אפי' בהיכר ציר. כי דנתי פתח החצר כסתום למיעוט תשמישו, ושוב נמלכתי וצויתי לעשות מזוזה שניה בימין כניסה מהחצר בפתח שאחרי הבית שהיה היכר ציר מבפנים. וכן משם לבית המבשלים שהיה גם כן היכר ציר מבפנים. והצרכתיו כמו כן ב' מזוזות. מפני הספק הנ"ל. אבל מבית המבשל לבית החורף שהיה היכר הציר כמו כן בבית המבשל. הנחתיו כמו שהיה במזוזה אחת בימין כניסה לבית המבשל, ולא חששתי לביאה דמבית המבשל לבית החורף מדרך החצר, כיון דעיקר כניסה ויציאה מרחוב שלפני הבית לבית החורף וממנו לבית המבשל שדרך שם תשמישו מרובה, ושם הוא היכר ציר, על כן ודאי הוא העיקר לעשות לו מזוזה דרך ימין כניסתו, אע"ג דכה"ג אין הרגיל מבטל את

ליקוט אזורונים [היכר ציר]

לג:

שאינו רגיל. היינו לחיוביה איהו לחוד, אבל לא לבטל את היכר ציר הפתחים העומדים בחדרים שבינו ובין הרחוב האחר העיקרי לבית, ואינו נכנס בגדר ספק דהיכר ציר. ומזוזות אלו קבעתי בלי ברכה וכן יש לנהוג בספק דהיכר ציר דלעיל. יעב"ץ ס"ט.

שו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן סא

בעה"י יום ה' ז' אלול תקס"ז ל' פראג לעת צאת השנה יצליח בכל אשר יפנה איש אשר בו רוח חכמה ובינה כבוד אהובי הרבני המופל' הקצין ירא את אלהים מרבים מוה' בער נר"ו לוריא מק"ק קעללין.

מכתב מעלתו עם שאלותיו הגיעוני אבל אהובי ידידי מלבד כי רבו טרדותי כאן במילי דשמיא וכאן במילי דעלמא גדר גדול גדרתי בעדי שלא להשיב דבר בעטי בכל אתר ואתר שיש שם רב ומורה באתרא דמרא תלא זיינא עפ"י יצאו ועפ"י יבואו אם לא שהרב בכבודו ובעצמו במדת טובו וענותנותו שואל ומבקש דבר ה' זו הלכה ואיככה אוכל לפרוץ גדר בפרט ראיתי כה דבריו כאש וחמתו בערה בו ואני בעוני אין אני רואה מחלוקת כלה שם שמים ורגיל אני לומר מה דאז"ל איזו היא מחלוקת שהיא לש"ש זו מחלוקת הלל ושמאי ושאונה לש"ש זו מחלוקת קרח וכל עדתו ר"ל איזהי מחלוקת שהיא כלה לש"ש בלי שום פני' אחרת זו מחלוקת הלל ושמאי שכל מחשבותם לשמים וישרים בלבנות ושאונה לש"ש שלא היתה בה מחשבה טובה לש"ש זו מחלוקת קרח כו' אבל זולת שתי כתות האל מחשבת פיגול איכא ביניהו לא נמצאת מחלוקת שהיא כלה לש"ש בלתי תערובות טעמי' פגומים ותערובות גופי' מחולקי' ומחשבת חוץ ויצאה שכרה בהפסדה ולא כלה שלא לש"ש בלתי תערובות קודש מחשבת פנים ויצאה הפסדה בשכרה ותועבת ה' גם שניהם דרך כלל אם לבנות מקדש אל במחלוקת מוטב שלא תבנה אבל אחרי רואי כי בר אוריין הוא אמרתי להשיב מפני כבוד התורה אבל לא על פרטי שאלותיו ולא בדברי פלפול רק דברים פשוטי' השווים לכל נפש כללים אשר רשמתי לעצמי לזכרון ובעיניו יראו ובלבבו יבין שכלם כתורה עשו.

כלל א' במקום שנודע ברור איזהי הביאה ודאי היכר ציר לא מעלה ולא מוריד ולא אמר שמואל במס' מנחות דף ל"ג ע"א במזוזה הלך אחר היכר ציר אלא בפיתחא/ בפיתחא/ דבין תרי בתי בין בי גברי לבי נשי כדמסיק שם וכפירש"י שם ד"ה ה"ד כו' לא ידעינן הי ליחשוב ביאה והי לחשוב יציאה ויותר מבואר בנמוקי יוסף שם שכתב לא ידעינן למאן נחשוב דרך ימין לביאה לפיכך נלך אחר היכר ציר כו' והוא לענ"ד פשוט פשוט גמרא שם היכי דמי כלומר באיזה אופן אתה אומר שציר הדלת יהי' סימן למזוזה דודאי לא בכל גווי אתה אומר ללכת אחר היכר ציר דהתורה אמרה ביתך דרך ביאתך דרך ביאתך מן הימין כו' ואיך שייך לומר דתלא הדבר בציר הדלת ע.ז"מ מסיק התלמודא דלא משכחת ציר להיכר והטור והט"ז בס"י רפ"ט תק"ד וש"ך סק"ו דציר לא מעלה אלא במקום דלא ידעינן איזהי מקום כניסה או יציאה.

כלל ב' אין משגיחין על היכר ציר בפתח הרגילי' לצאת ולבא יותר בו יקבענה המזוזות דשם פריך הש"ס איני והא האי פיתחא דהוה עייל בה ר"ה לבי מדרשא והוא לה מזוזה ומשני ההוא רגיל הוה דאמר ר"י א"ר במזוזה הלך אחר הרגיל (כך היא גירסת הרי"ף והרא"ש והיא נכונה) ופירש"י הנדפס אצל הרי"ף ד"ה ועביד לי' מזוזה ולעיל אמרינן דלא עביד מזוזה עכ"ל משמע דקושית התלמודא מרבי אדרב הונא וכן נראה לכאורה לכל השומע ורואה (ועיין בהרמב"ם והרא"ש והטור) אמנם ראיתי בנמוקי יוסף שכתב וז"ל ר"ה כו' אעפ"י שהי' פתח קטן ולא הי' בו היכר ציר והיכי אמרת הלך אחר היכר ציר עכ"ל משמע דקושית התלמודא אדר"י אמר שמואל דאמר הלך אחר היכר ציר ולא מפתחא דרבי פריך ואף כי דעתי קצרה מהשיג מה ראה על ככה לצאת ולנטות מפשט ועוד צל"ע לפי פרושו (וישנו לפני כמה דרכים יען מרוב טרדותי לא אוכל כעת להעמיק אם הדברים ברורים גם הסכמה לפני להניח בזה דברי הפלפול) אבל עכ"פ צ"ל לפרושו מה דמשני הש"ס ע"ז התם רגיל הוה ר"ל ובמקום הרגיל אין משגיחין על היכר ציר כ"כ הנ"י להדי' וז"ל אחר הרגיל ואם יש שני פתחים לחדר אחד בפתח שרגילי' לצאת ולבא יותר בו יניח המזוזה ואף שיש לומר דכ"ז במקום שאין היכר ציר אבל במקום שיש היכר ציר לא אמרינן דאזלינן בתר הרגיל ועוד שמפירש"י נראה דקושית התלמודא מרבי אדרב/ הונא/ הוה וכו' שכתבתי למעלה מ"מ מה שכתבתי נלע"ד דלא אמר ר"י אמר שמואל הלך אחר היכר ציר אלא במקום ששנים/ ששניהם/ עיקר כגון פתחא דבין תרי בתי בין בי גברי לנשי אבל באחר רגיל או כיוצא בו אין הולכין אחר היכר ציר וכן נראה מדברי רש"י שם דף ל"ג ע"ב ד"ה עיקר

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

לג.:

קטונית וחייב כו' דכי אמרינן לעיל הלך אחר היכר ציר ה"מ בין תרי בתי דתרווייהו עיקר אבל עיקר קטונית ולשמה נעשית חייב כו' עיין שם והן הן דברי הר"י שמביא המרדכי וז"ל דוקא בין גברי לנשי ששניהם עיקר ושניהם פתוחים לר"ה אבל מבית לחדר או לעלי' (ר"ל מחדר לחדר או מחדר לעלי' וגם חדר נקרא בשם בית ועיין מג"א א"ח סי' תל"ז סק"א ובסימן תל"ט סעיף ב' ובדוכתי טובי עד אין מספר ולא כאשר חשב מעלתו) שעיקר תשמישו מוצאו ומובאו מבית לשם לא אזלינן בתר היכר ציר אלא יניחנו בחדר דלצורכו הוא עשוי ולהכי נקט מבי גברי לנשי וכ"מ אפילו אחד פתוח לר"ה ואחד אין פתוח לר"ה כיון שעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגיחין בהיכר ציר עכ"ל וכן נראה מתשובת מהרי"ל סימן צ"ט והט"ז בי"ד סימן רפ"ט סק"ד קיצר קצת בלשונו יעו"ש.

כלל ג' לא זו דודאי רגיל עדיף מהיכר ציר אלא אפי' בית חורף נמי עדיף מהיכר ציר דהיינו במקום שאינו מבורר איזה בית אשר עיקר תשמישו ביאה ויציאה דרך שם ואיזה מקום הרגילי יותר ביאתו אז עושין המזוזה בימין הכניסה שנכנסין מן הבית לבית החורף דמן הסתם עיקר תשמישו בבית החורף ואין משגיחין בהיכר ציר כל עיקר ועושין המזוזה בימין הכניסה של בית החורף כי שם מסתמא מקום רגיל הכניסה וכבר בארתי מדעת הראשונים דרגיל עדיף מהיכר ציר ועיין בעט"ז ומביאו הלחם חמודות והש"ך י"ד סי' רפ"ט סק"ו.

ועתה יש לנו שלשה סוגים שאין היכר ציר סימן א' במקום שכניסה ידוע וברור לכל ב' במקום שעיקר תשמיש מבית לשם ג' במקום שיש ספק אלא שנכנסין מן הבית לבית החורף אם שלוש אלא /אלה/ לא יהי' לה אז היכר ליר /ציר/ נאמן ועתה דעת לנבון נקל שכל א' קבע המזוזה יפה כאשר ראה בימיו ובזמנו לפי השעה מקום הכניסה לימין וכלם כדן עשו ואף דלכאורה משמע קצת בהרמב"ם פ"ו מה"ל מזוזה הל' י"א וברבינו ירוחם שמביא הבד"ה שהיכר ציר עדיף מרגיל ורגיל לא נאמר אלא לקבוע אותו הפתח במזוזה אשר הוא בין בהמ"ד או בהכ"נ לביתו ולא להיות עדיף מהיכר ציר (ומעלתו נטה מדרך אמת בביאור דברי רבינו ירוחם ולא עוד אלא שגשה בראש /ברואה/ בבדק הבית שכתב ור"י פ' וסבר שהוא הר"י שמביא /שמביא/ המרדכי ואינו כן אלא הוא רבינו ירוחם בתורת אדם נתיב כ"א חלק ששי אשר לפי הנראה חולק קצת על הר"י) עכ"ז הנלע"ד כתבתי כי אחר העיון אינו מוכרח דפליגי לדינא ויותר פרטי דברי מענינים האלה שאינם נוגע' לכללי אשר כתבתי עיין בשאילת יעב"ץ סי' ע' אמנם בזה נסתפקתי בחדרים שפתוחי' בשני מקומות לר"ה ונכנס' מכל צד בשוה ואין באחד רגיל יותר על של אידך ואין להם דלתות להיות ניכר היכר ציר ואין אחד בהם בית חורף איך מניחין בפתחים אלה המזוזה איזה ימין הביאה ודאי לדעת הרמב"ם אין חייבין מזוזה /במזוזה/ כלל אחרי שאין להם דלתות אלא צל"ע לשטת הפוסקי' חולקי' על הרמב"ם ופשוט שצריך לקבוע מזוזה בכל פתח מימין הביאה ולרוב טרדה קצרתי החפץ בשלומי ובשלום כל ישראל. ה"ק אלעזר פלעקלס. ושלוש לחתנו ידידי התורני המופל' מוה' נטל נ"י.

חיי אדם חלק א כלל טו סעיף יח

שני בתים שלכל א' יש פתח לרשות הרבים ובמחיצה שביניהם יש גם כן פתח, אזלינן בתר היכר ציר, דהיינו לאותו בית שהדלת נפתח לתוכו, הוא הבית, ועושין בימין הכניסה שלו. ודוקא במקום ששני הבתים הן שוין בתשמישן. אבל אם אחד הוא עיקר תשמישו, לא אשגיחין בהיכר ציר. דאפילו הדלת נפתח לשני, מכל מקום, מקום שרוב תשמישו בו הוא הבית ונותנין בימין שלו. וחדר שבין ב' בתים (שקורין פארהוי"ז [פרוזדור]), אם יש לו פתח לחצר, עושין המזוזות בבתיים בכל אחד מימין כניסת הבית. ואם לאו, אזי נחשב כחדר לפנים מחדר (ט"ז סס"י רפ"ט). ואפילו אינו רגיל בפתח א' שפתוח לחצר, אפילו הכי דינו כפתח, כדלעיל סי' ב' (שם).

בית מאיר סימן רפט סעיף ג

בט"ז בסק"ד, ומזה יש ללמוד במזוזה שעושה בפתח הפתוח מביתו לחצר אם יש לילך אחר ימין הנכנס לחצר או אחר ימין הנכנס מחצר לבית, ומעתיק פסק מהרי"ל שבסי' (צ"ט) [צ"ד] ע"ש, ונראה שלמד דינו מדמיון זה דשני בתים דטעמא משום דבכל חלק פתח פתוח לר"ה הוא דאזלינן בתר היכר ציר, הא אילו לא הי' פתח לר"ה אלא לאחד אז פשיטא לקבוע מזוזה בחדר השני בימין הכניסה אליו דרך ביאתו מר"ה אף אם ההיכר ציר בבית שלפניו ה"ה דימה אם החצר שאחורי הבית סתם א"כ אין לו דרך ביאה אלא מר"ה לבית ומן

ליקוט אזורונים [היכר ציר]

לג:

הבית להחצר הוי ימין כניסתו מבית לחצר אפילו ההיכר ציר בהבית אבל אם יש פתח מהחצר לרה"ר אחר אז אזלינן בתר ההיכר ציר זה דעת מהרי"ל ברור.

ואם שאיני כדאי לחלוק על המהרי"ל תורה היא וללמוד אני צריך כי לדעתי תמוה הוא דהא לדעתי דין חצר וגנה אחת הם ששניהם בפני עצמם פטורים ואינם חייבים במזוזה אלא מפני שבתים פתוחים לתוכו כדמבואר בהרמב"ם סוף הלכות מזוזה ה' ז' והלכה ח' וכן הוא בפרישה סי' רפ"ו בשם רבינו מנוח דלולא שסתם חצירות בתים פתוחים לתוכו אף הם היו פטורים מפני שאינם מקורים כמו גינה וא"כ אחרי שמסקינן בסי' רפ"ו גבי בית שער העומד בין הגנה לבית חייב בשני מזוזות אף דההיכר ציר הוי בגינה קיטונות עיקר דכי אמרינן הלך אחר היכר ציר הנ"מ דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר אבל הכא קיטונות עיקר וחייב ומדסתמו שם משמע ברור דכמו שלענין חיוב ופיטור לא אזלינן בתר היכר ציר ה"ה לענין קביעות המזוזה תמיד קבעינן בימין הכניסה מן הגינה לבית שער ומן הבית שער לקטונות בין שיש להגנה פתח לרה"ר ובין אין לו ואפילו ההיכר ציר בהגנה והכל מפני שלא נאמר ההיכר ציר אלא להבדיל בין שני בתים עיקרים ולא בין בית לגנה דתמיד הבית עיקר והכניסה אליו הוא דמקרי כניסה וא"כ א"י מאין למד לדמות חצר ובית לשני בתים.

אלא ה' נלענ"ד דנמי הכי דינו דבין שיש לו פתח פתוח לרה"ר ובין שאין לו ואפילו ההיכר ציר בתוכו תמיד קביעת המזוזה היא מימין הנכנס מחצר לבית, ודאי אם החצר פתוח נמי לרה"ר וצריך שם נמי מזוזה פשיטא שצריך לקבוע בימין הכניסה מרה"ר לחצר אבל בהפתח שבינו להבית כיון שהבית עיקר הולכין תמיד אחר ימין כניסתו וצ"ע רב מאין למד דין זה. וכה"ג נמי קשה מה שפסק שם נמי גבי החדר קטן פחות מד' על ד' שבפני עצמו פטור וחיובו אך מצד החדרים גדולים שהוא פתוח אליהם שתולה בהיכר ציר כמבואר בהט"ז בשמו ולענ"ד לא ה' נראה לי בכל זה מפני שאינם שני בתים שחיובם עיקר בפני עצמם וצ"ע.

ואולי המהרי"ל סובר לעיקר תי' הרא"ש שבפרישה הנ"ל שהיא בלשון זה וי"ל דאין ראי' מחצר לבית דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים. (וזה דלא כמשמעות הרמב"ם שכותב בהלכה ח' לפיכך וכו' דהיינו ממש תי' רבינו מנוח) ולהכי סובר כיון דחצר חיובו במזוזה בפני עצמו חשוב עיקר כמו בית ומדמהו להכי לשני בתים, ועכ"ז אין די עולה לפיסקא בבית קטן מד"א.

ותו דלענ"ד אין זה תלוי בזה אם החצר חיובו בפני עצמו אם לאו, אלא בעיקר התשמיש ותמיד הבית נגד חצר מקרי עיקר תשמיש. ותדע דלשיטת רבינו מנוח הא קשה בהסוגי' דף ל"ג ע"ב מדוע בבי הרזיקה פשיטא לי' דחייב בשני מזוזות דהיינו בית שער שבין בית לחצר ומ"ש דבבית שער שבין גינה לבית דאית ביה פלוגתא. בשלמא לשיטת הרא"ש י"ל דלהכי פשיטא לו משום דהפתח שבין בית שער לבית פשיטא דמצד הבית חייב. וכן בין הבית שער להחצר מצד החצר אלא דא"כ ק"ק מה קמ"ל ר"פ, (ועיין ב"י סי' רפ"ו ובנ"י שם) אבל לשיטת רבינו מנוח הא ודאי קשה דמ"ש כנ"ל. וע"כ לומר דבחצר פשיטא לו דעיקר התשמיש הוא הבית ולהכי פשיטא לו משא"כ בגינה איכא למ"ד גינה עיקר הרי דלשיטת רבינו מנוח והרמב"ם מוכח דבית לגבי חצר יותר חשוב עיקר תשמיש הבית מן בית לגבי גינה. ומדקיי"ל דאפילו גבי גינה חשוב הבית עיקר ולא משגחינן בפתח פתוח ולא בהיכר ציר כדמוכח מסתימת הפוסקים וכנ"ל מכ"ש לגבי חצר כי מה"ת נשוא בזה פלוגתא בין הרא"ש ורמב"ם ור' מנוח.

וכן נלענ"ד מבואר מדברי הר"י שבמרדכי שבב"י קודם לדברי המהרי"ל שכתב בפי' בפתח שבין בית לחצר דהיינו לדעתי בית קורא לפאהר הויז ולשדוב דהיינו בית החורף קורא חדר שאין משגיחין בהיכר ציר ולא בפתח פתוח לרה"ר אלא תמיד קבעינן המזוזה בימין הכניסה מן הבית לחדר ע"ש ודוק. ואפילו לדעת מהרי"ל תמה אני איך מדמה חצר שאחורי בתים שאינו אלא מוקצה לחצר שלפני בתים שזה לענ"ד ודאי אין חיובו אלא מצד שבית פתוח לתוכו אפילו לדעת הרא"ש. וגם ודאי הבית נגדו מקרי עיקר תשמישו ובימין הכניסה להבית מתוכו בודאי לענ"ד ראוי לקבוע המזוזה תמיד.

הדברים הנ"ל הובאו ע"פ מעשה ליד חתן בן אחותי החרף המופלג מוה' יעקב מליסא, והשיב אלי בזה הלשון וע"ד אשר כתב אדמו"ר בדין מזוזה שבין בית לחצר לחלוק על סברת מהרי"ל תיתי לי דקיימתי מסברא דנפשאי וב"ה שכוונתי לדעת הגדול אשתקד כאשר

לג.:

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

הגעתי לקבוע מזוזות התעוררתי בזה דהמרדכי חולק על מהרי"ל, וגם מדברי העט"ז שהובא בש"ך סק"ו יראה ג"כ דאזיל בשיטת המרדכי.

ודרשתי בעת שהוא בזה מאדמו"ר אב"ד דק"ק גלוגא בצירוף עוד איזה שאלות שהוצרכתי אז הלכה למעשה, ואעתיק בזה תשובת הגאון הנ"ל אלי, מה שפקפק על סברת מהרי"ל שהובא בט"ז כו' הוא הבין דאזלינן בטר עיקר תשמיש החדר, ולא זה כונת המרדכי, רק דאזלינן בטר עיקר תשמיש הפתח שמבית לחדר נעשה פתח ליכנס לחדר ולא ליכנס מן החדר לבית, לכן קובעים בימין כניסת חדר, אבל מבית לחדר אינו נעשה שיכנס מבית לחדר רק מחצר לבית, לכן אם אין חצר פתוח לרה"ר קובעים בימין כניסה לחדר דלזה נעשה הפתח, ומה מועיל שמשמ[ש]ים הרבה בבית בשעה שרוצה ליכנס לחדר אינו רוצה לשמש בבית, רק אם פתוח ג"כ לרה"ר אין הכרע אם נעשה שילך מבית לחדר או שיבא בדרך רה"ר מחצר לבית לכן אזלינן בטר היכר ציר דודאי אין זה עיקר תשמיש שיכנס דרך חצר לבית, לכן הציר עיקר וזה ברור ופשוט, עכ"ל.

ואף כי סברתו לא הבנתי כ"כ כי לפי קט שכלי לא ידעת לחלק לענין פתח לשם מי נעשית גבי בית וחדר בשניהם פתוחים לרה"ר, בפרט לפי המבואר במרדכי דאף באין הבית פתוח לרה"ר וע"כ הפתח נעשה ליכנס לשם כנראה מלשוננו, עכ"ז בטלתי דעתי הקלושה ועשיתי כהוראתו בשגם הוא בא לתרץ דעת מהרי"ל.

תו כתב החר"ף מוה' יעקב נ"י ומה שהביא אדמו"ר ראי' מהחילוק דמחלקים בין בי' הרזיקי להפתוח לגינה, לולא ד"ק הי' אפשר לומר דא"ש אף לרבינו מנוח, דחצר הרבה בתים פתוחים לתוכו וא"כ מלבד הבית הזה שפתוח לבית שער הפתוח לחדר אפ"ה החצר חייב מצד הבתים האחרים הפתוחים לתוכו, וא"כ יהי' איך שיהי' מחויב בי' הרזיקי אף אם לשם חצר עביד הא חצר חייב מצ"א משא"כ הגינה דמיירי דאין שום בית לתוכה רק הבית שער הזה ואם הוא בטל לגבי גינה הי' פטור כמו הגינה ואף דבית פתוח לבית שער מ"מ הוא נגזר אחר הגנה והיא פטורה זה הי' סברת הפוסט. וחלילה לא לחלוק על ד"ק באתי רק תורה היא וללמוד אני צריך, ויעיין בתשובת מהרי"ל כי השואל הזכיר הקטוניות והמהרי"ל לא חש לה.

על זה השבתי להחר"ף מוה' יעקב הנ"ל בלשון זה מה שהעתיק לי תשובת ידידי הגאון אב"ד דק"ק גלוגא עכ"ז אין אני חוזר מדעתי ויפה מאוד הקשה על פירושו מלשון המרדכי, וגם הפירוש מצד עצמותו אין לו מובן כל עיקר והברור לענ"ד להלכה דלא כמהרי"ל, אבל מה אעשה שידוע אני מיעוט ערכי שאיני כדאי לחלוק על המהרי"ל, עכ"פ במוקצה שאחורי הבתים נלענ"ד ברור להלכה ולמעשה כדכתבתי אחדי שבמהרי"ל גופא אינו מבואר להדיא שדן על חצר שאחורי בתים רק משמעות איכא. וצא ולמד מלשון העולם הרי הדין לקובעה בימין הכניסה דהייטנו בלע"ז אויף דיא רעכטי זי"ט פון אריין גיין ומעתה נחזי אנן מי שהוא עומד תוך בית החורף ורוצה להודיע לחבירו שילך להחצר אומר איך וויל ארי"ן גיין או אומר אין וויל ארויס גיין, וכן להיפוך אם עומד בהחצר וכי לא יאמר אין וויל אריין גיין וחו לא מידי לדעתי. ומה שדחה מר ראיותי לחלק בין חצר לגינה מפני שסתם חצר אף בתים אחרים פתוחים לתוכו, הודאי אילו לא הי' לי הבדל יותר מרווח הי' אשר לדחוק כדכתב מר, אבל לדעתי חילוקי יותר מבואר בלשונות הגמרא דמר סבר גינה עיקר וגם מדאינו מבואר דבחדר כזה שבתים אחרים נמי פתוח לתוכו דווקא איירי וק"ל.

דרך החיים סי' רפ סעיפים ד' ה'

בית שיש בו חדרים הרבה שהם פתוחים זה לזה ואין פתוח רק פתח אחד לרשות הרבים חושבין דרך ימין מימין הכניסה של אותו חדר הפתוח לרשות הרבים.

מי שחולק ביתו לשנים ובכל חלק פתח פתוח לרשות הרבים או לחצר ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, ובזה יש ספק איזה מהן ימין ליציאה או לביאה, אזלינן בזה בטר היכר ציר, היינו למקום שקובע הציר שהדלת סובב בו היא הבית ובדרך שנכנסין שם מימין קובעים

ליקוטי אזורונים [היכר ציר]

לג.:

אותה. אבל בשני הפתחים הפתוחים לרשות הרבים לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא יעשה אותה מימין הנכנס (לרשות) [מרשות] הרבים. וכן הדין בבית שיש בו כמה חדרים ובשני הבתים החיצונים יש בכל אחד פתח פתוח לרה"ר או לחצר, עושין הפתחים של הבתים הפתוחים לרה"ר מימין הנכנס מרה"ר או מחצר ובשאר הפתחים אזלינן בתר היכר ציר. ואם אין היכר ציר אז אזלינן בתר עיקר התשמיש, היינו החדרים האמצעים שמשמשים לכל בית ובית עושין המזוזה מימין הנכנס מאותו בית שהחדר משתמש לו, ואם יש חדר אחד שמשמש לשניהם עושין המזוזה בפתח אחד מימין הנכנס מבית אחד ובפתח השני מימין הנכנס מן הבית השני.

ובפתח שנכנסין בו מן הבית שלנו לבית החורף אף שיש מן הבית החורף פתח לרה"ר אעפ"כ לא אזלינן בתר היכר ציר, וקובעין המזוזה בפתח שנכנסין מן הבית לבית החורף מימין הנכנס מן הבית לבית החורף, משום דעיקר התשמיש בבית החורף ולא בבית. (ש"ך דלא כמשמע מהט"ז).

קיצור שולחן ערוך סימן יא סעיף ד

שני בתים אשר לכל אחד יש פתח לרשות הרבים או לחצר, ובמחיצה אשר ביניהם יש גם כן פתח, והשתא יש להסתפק בפתח זה, באיזה צד יתן את המזוזה, אזלינן בזה בתר היכר ציר, פירוש במקום שנעשים הצירים להדלת, שהדלת נפתח לתוכו זהו עיקר הבית, ונותנים את המזוזה בצד ימין שנכנסים לתוכו. ודוקא כששני הבתים שוים בתשמישן, אבל אם אחד הוא עיקר תשמישו בזה, לא אזלינן בתר היכר ציר, אלא לעולם נותנין את המזוזה בצד הימין שנכנסין להבית, אשר עיקר תשמישו שם, ואפילו הדלת נפתח לתוך השני.

שו"ת בנין ציון סימן צט

ב"ה אלטאנא, יום ו' כ' תמוז תרט"ו לפ"ק.

שאלה: מי שיש לו בביתו חדר קטן סמוך לגדול ויש פתח מן החדר הגדול לקטן והיכר ציר של הפתח הוא בחדר הקטן וחדר קטן זה ארכו יותר מ'אמות ורחבו סמוך לשלש אמות באופן שאין בו ד' על ד' בשו' אבל כשנצרך האורך לרחבו יש בו יותר מד' על ד' שהוא ט"ז פעמים אמה על אמה אם פתח זה חייב במזוזה ואם חייב באיזה צד יעשה אותה.

תשובה: פשוט בסוכה (דף ג') דבית שאין בו ד' על ד' פטור מן המזוזה וכן נפסק ברמב"ם וטו"ש"ע י"ד (סי' רפ"ו) אכן אם יש פתח מחדר גדול לקטן כזה אם נאמר דג"כ פטור או אם נאמר דפתח זה אף דמשום חדר קטן פטור מכ"מ חייב משום גדול זה לא מבואר בפוסקים. והנה דעת השואל בשו"ת מהרי"ל (סי' צ"ח) נראה קצת שפתח כזו פטור לגמרי, והמהרי"ל כשהשיב לו (סי' צ"ט) לא השיב על שאלה זו בפירוש, ומ"מ נ"ל שפתח זה חייב במזוזה דמה בכך שהחדר קטן אינו חייב במזוזה מכ"מ הרי הפתח משמש ג"כ לחדר הגדול לחזור בו מן החדר הקטן לתוכו וא"כ חייב משום גדול, וכן נראה ממה שפסק בש"ע י"ד (סי' רפ"ו) דאם יש פתח מבית המדרש לצאת לבית חייב במזוזה באותו פתח וכ"נ ג"כ ממה שכתב הפרי מגדים ה' סוכה דמי שיש לו חדר סמוך לסוכה זה לפנים מזה אם הולך מחדרו לסוכה פשיטא שפתח הסוכה צריך מזוזה משום חדרו עכ"ל הרי דפשיטא לו ג"כ דאף דהפתח נעשה משום סוכה לכנוס מהחדר לתוכה והסוכה בימי החג פטורה ממזוזה מכ"מ צריך לעשות מזוזה משום חדר ומה לי אם הפטור הוא משום סוכה או מפני שאין בו ד' על ד' וכאשר הודעתי שכן דעתי להרב מ"ה מל"ל נ"י הראה לי ראיה לדברי מדברי שליטי הגיבורים סוף ה' מזוזה שכתב וכן נראה בעיני שאם הי' בית גדול פתוח לבית קטן שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות בין שהי' היכר ציר לצד הבית הגדול בין שהי' היכר ציר לצד הבית הקטן חייב במזוזה שפתחו של גדול הוא נחשב והרי הוא כבית הפתוח לרשות הרבים או לגינה שהוא חייב במזוזה ואפילו הי' היכר ציר מבחוץ כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל וזה מפורש כדברי ומהתימא שלא העתיקו הפוסקים דברים האלה.

ומכ"מ יש חילוק רב בין מזוזה בפתח שבין חדר גדול לקטן שפטור ובין מזוזה שבין ב' חדרים שחייבים שניהם דאם שניהם חייבים צריך לעשות המזוזה בימין הכניסה לחדר שיש בו היכר ציר או שעכ"פ דרך לכנוס שם ביותר כמבואר (יו"ד סי' רפ"ט ס"ו) וע"ש בש"ך וט"ז אבל כשהקטן פטור א"כ כל חיוב המזוזה משום חדר גדול ולכן צריך לעשות המזוזה בימין הכניסה מחדר קטן לגדול אף

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

לג:

שהיכר ציר הוא בחדר קטן כמו בפתח הפתוח לרה"ר דודאי עושין המזוזה בימין הכניסה מרה"ר לבית אף שהיכר ציר מבחוץ ומטעם זה נ"ל ג"כ בנדון של הפרי מגדים בחדר פתוח לסוכה שאף שכל ימות השנה שהסוכה ג"כ חייבת במזוזה צריך לקבוע המזוזה בימין הפתח שמן החדר לסוכה כיון שדרך הכניסה היא מן החדר לסוכה וכל שכן אם היכר ציר ג"כ הוא בסוכה מכ"מ בימי הסוכות שהסוכה פטורה והחדר לבד חייב וחיוב הפתח במזוזה הוא בשביל החדר צריך להפוך מקום המזוזה לקבעה בשמאל הנכנס מן החדר לסוכה שהיא הימין של הנכנס מן הסוכה לחדר בין שהיכר ציר בסוכה בין שהוא בחדר ולכן בחדר קטן שפתוח לגדול מקום קביעות המזוזה הוא בימין הכניסה מן החדר הקטן לגדול שהוא בצד שמאל של הנכנס מן הגדול לקטן.

אבל זה דוקא בחדר קטן שפטור בודאי מן המזוזה אכן בנדון השאלה שהחדר אין בו ד' על ד' אבל יש בו לרבע ד' על ד' בזה יש לדון אחר שלפי דעת הרמב"ם שפסק הש"ע כמותו (סי' רפ"ו סי"ג) חדר כזה חייב במזוזה ולפי דעת הרא"ש פטור ולפי מה שכתב הש"ך שם גם דעת רבינו ירוחם כהרא"ש ולכן יש לחוש לדעת הראש לקבוע מזוזה בלא ברכה ע"ש והנה הנפקותא שבין דעת הרמב"ם לדעת הרא"ש שהמציא הש"ך לענין ברכה היא בנדון דידן בחיוב מזוזה דאורייתא דלדעת הרמב"ם שהחדר קטן חייב במזוזה צריך לקבוע המזוזה בימין כניסה לחדר קטן ולהרא"ש דהחיוב הוא משום חדר גדול לבד כיון שהחדר קטן פטור צריך לקבעה בצד שכנגד שהוא הימין של כניסה מן חדר קטן לחדר גדול ואם שינה לדעת זה או לדעת זה פסולה דמזוזה שקבעה בשמאל פסולה כמבואר בפוסקים ואף שהט"ז בא"ח (סי' תרל"ד) העלה שאין פלוגתא כלל ושגם דעת הרמב"ם כדעת הרא"ש וחולק על הרא"ש שהבין דעת הרמב"ם שחולק עליו מכ"מ מי יכריע נגד הרא"ש והפוסקים בכוונת הרמב"ם וכן בין דעת הרמב"ם לדעת הרא"ש בחיוב מזוזה דאורייתא ולכן לענ"ד לצאת ב' השיטות צריך לקבוע בפתח זה שבין ח"ג לח"ק ב' מזוזות אחת בימין הכניסה מן הח"ק לח"ג ואחת בצד שכנגד בימין הכניסה מן הח"ק לח"ק ואין לחוש בזה משום כל תוסיף כשעושה ב' מזוזות בפתח א' כיון דממנ"פ רק אחת מהן כשרה לכל אחת מהשיטות א"כ ליכא כל תוסיף כמו במניח ב' זוגי תפילין של רש"י ור"ת כאחד שאין בזה משום כל תוסיף כיון דרק א' מהן כשר כמבואר בטוש"ע א"ח (סי' ל"ד) וכאשר קובע ב' המזוזות יעשה האחת בימין הכניסה לחדר הקטן באלכסון ושמע כלפי פנים של חדר הקטן והאחת במזוזה השמאלית דהיינו בימין הכניסה לחדר הגדול באלכסון ושמע כלפי חדר הגדול ויכוון שבאיזה מהן שהיא כדין יהי' יוצא ידי מצות מזוזה וכן עשיתי מעשה בביתי ובאשר שדבר חדש הוא שלא ראיתי בפוסקים לעשות ב' מזוזות בפתח א' מספק העלתי פסק זה על ספר לשמוע דעת חכמים. הקטן יעקב.

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"א

טור יו"ד סי' רפ"ט כ' ב"י בשם המרדכי דפתח מבית לחדר או לעלי' לא משגחינן בהיכר ציר אלא לעולם חשבינן הפתח לכניסה לחדר ולעלי', וסיים וכן מצאתי אפי' אחד פתוח לרה"ר ואחד אינו פתוח לרה"ר כיון דעיקר תשמיש כניסה ויציאה דרך שם לא משגחינן בה בהיכר ציר, והדברים סתומים אי כונתו ז"ל דאפי' יש לחדר ולעלי' פתח לרה"ר מ"מ הפתח שבין חדר לבית מתיחס לחדר אין מובן הטעם למה חשיבא טפי הכניסה מבית לחדר ואפשר דאירי דהחדר משמש להכנת תשמיש הבית אבל עדיין אינו מספיק דמ"מ י"ל דעיקר הפתח לבית כדי להכניס דרך הפתח צורכיו, וגם הסיום אפי' אחד כו' אינו מובן דזה יותר מסתבר דהפתח שבין פנימי וחיצון לא משגחינן בהיכר ציר דודאי הפתח הוא של הפנימי שאין לו פתחא אחרינא, ונראה דיש כאן ט"ס ור"ל אפי' בין גברי לנשי אם אחד אין לו פתח לרה"ר לא משגחינן בהיכר ציר, ואפשר דהא דכתב בפתוח לחדר ולעלי' ג"כ כונתו שאין להם פתח לרה"ר [ועליה סתמא הכי הוא] ולפ"ז תיבות וכן מצאתי מיותר ותיבת אפי' צריך לגרוס אבל, והנה בסוגיא דבית שער הפתוח לגינה ולקיטונית ל"ג ב' מבואר דפעמים לא משגחינן בהיכר ציר לפי' בתרא דרש"י וכן פי' הנ"י והביאו ב"י סי' רפ"ו באחד עיקר.

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ג

מנחות לג ב' ב"ש הפתוח לגינה ולקיטונית כו' לפי' קמא לרו"ש פלוגתא דר"י ורבנן בפתח שמב"ש לגינה אבל מב"ש לבית לכו"ע חייב וטעמא דחכמים דפטרי משום דעיקר הב"ש נעשה שישב שם שומר הגינה והלכך חשיב גינה עיקר [וכן פי' הנ"י] ומ"מ פתח שמב"ש

ליקוט אזורונים [היכר ציר]

לבית מתיחס לבית שהרי אין צריך לשומר להאי פתח אלא לכניסת בית ור"י סבר כיון דעיקר דירה בבית ובית חשיב טפי מקרי כל הפתחים פתחי בית, ולפי' זה אין נפקותא בהיכר ציר דפתח שמב"ש לבית מתיחס לבית אף בהיכר ציר בב"ש, ופתח שמב"ש לגינה לרבנן פטור אף בהיכר ציר לב"ש, ולר"י חייב אף בהיכר ציר לגינה, דכל היכי דאחד עיקר לא משגחינן בהיכר ציר, וללשון שני בהיכר ציר לב"ש ולבית לכו"ע חייב ובהיכר ציר לגינה פליגי וקיי"ל דבית עיקר, ונראה דלא פליגי אלא ביש לבית פתח לרה"ר אבל אם אין לבית פתח אלא דרך הגינה נכנסין לבית לכו"ע פתחי בית הן דהא אף שער גינה חייב כשנכנסין לבית דרך הגינה וכמש"כ הר"מ פ"ו ה"ז וה"ח, [וע"כ ביש לבית פתח לרה"ר איירי דאל"כ הדין נותן דלא מהני היכר ציר מידי דהא מעלת פנימי עדיפא ממעלת היכר ציר וכמש"כ סק"א ומ"ט דרבנן דפטרי בהיכר ציר לגינה אלא ודאי ביש לבית פתח לרה"ר איירי].

אבל יש להסתפק בפלוגתיהו אי איירי בגינה שיש לה שער לחוץ או בגינה שאין לה שער, ואי פליגי בגינה שיש לה שער לחוץ י"ל דבאין לה שער לחוץ כו"ע מודים דב' הפתחים פטורים דכיון דאין לגינה כניסה אלא דרך הב"ש הפתח מתיחס לגינה דהא מעלת פנימי עדיף מהיכר ציר וכמש"כ לעיל סק"א דלעולם יהבינן פתחא לפנימי אף בהיכר ציר בחיצוני, ומדפרש"י טעם דלא משגחינן בהיכר ציר לגינה משום דבית עיקר משמע שאין הגינה פנימי, ואמנם מדברי הר"מ פ"ו ה"ז ח' משמע דגם חצר אינה חייבת מצד עצמה אלא מחמת ששעריה מוליכין לבית וכל רה"י ששעריו מוליכין לבית חשיבי פתחי בית ולפיכך חייבה תורה את השערים במזוזה וכ"כ ב"י סי' רפ"ו בשם ה"ר מנוח, וכן מבואר בראב"ד בר"מ שם, וכן מבואר בשם"ג בשם ריא"ז, דהא דחצרות חייבות משום שהבתים פתוחין לתוכן [ומיהו בל' הרא"ש הזכיר גם טעם דחצר תשמישו בכך וכ"כ במ"ע לישב קו' הראב"ד שם אבל בר"מ מבואר דבעינן דירה דוקא ואין חצר דירה אלא כל הפתחים המוליכים לבית חשיבי פתחי בית].

והנה הר"מ לא הזכיר שום תנאי בב"ש ומרפסת וחצר וגינה הפתוחות לבית שאין שעריהן חייבות במזוזה אלא א"כ אין לבית פתח אחר ומשמע דאפי' יש לבית פתח לרה"ר ב"ש וחברותיו הפתוחין לבית חייבין ודוחק לומר דכל זה למאי דקיי"ל כרו"ש וכו"י לחומרא אבל לרבנן אין ה"נ דפטרי ומיהו י"ל דע"כ לא פטרי רבנן אלא בב"ש הפתוח לגינה דהב"ש עיקרו לשומר הגינה וכמש"כ הנ"י אבל גינה הפתוחה לבית לכו"ע בית עיקר ולהכי תני פלוגתיהו בב"ש ולא בבית הפתוח לגינה.

ומ"מ י"ל דפלוגתיהו באין לגינה פתח לחוץ ומ"מ קיי"ל דבית עיקר ולפ"ז בית הפתוח לגינה ולחצר אף שאין לגינה ולחצר פתח לחוץ חייב במזוזה.

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ד

ובב"י כ' בשם מהרי"ל דבית שיש לו פתח לרה"ר ופתח לחצר אם החצר יש לה פתח לרה"ר הולכין אחר היכר ציר ואם אין לחצר פתח לרה"ר קובעין את המזוזה בימין הכניסה לחצר, והדברים תמוהין שאם באמת הפתח של כניסת החצר הדין נותן שפטור מן המזוזה שאין החצר חייבת מצד עצמה אבל ביש לחצר פתח לרה"ר נראה דלא משגחינן בהיכר ציר ולעולם בית עיקר, תדע דאמרו בי הרזיקי חייב בב' מזוזות ורב מפרש לה אע"ג דרב סבר בב"ש הפתוח לגינה ולקטונית דאם היכר ציר לגינה פטור ובבי הרזיקי לא חלקו בדבר וכן בפלוגתא דר"י ורבנן נקט ב"ש הפתוח לגינה ולא נקט לחצר אלא ודאי חצר דהוא תשמיש בית לכו"ע בית עיקר ואפי' בגינה לא אמרו אלא ב"ש וכמש"כ לעיל אבל בית הפתוח לגינה לכו"ע בית עיקר ומיירי דיש לבית פתח לרה"ר וכמש"כ לעיל, [ואי אפשר לומר דחצר עדיפא ובהיכר ציר לחצר באמת הפתח פטור דא"כ הי' לי' להר"מ לפרש בב"ש הפתוח לגינה דלא מהני היכר ציר ומדסתם והרכיב ב"ש וחצר וגינה וכתב בכולהו דכל שהן מוליכין לבית המחייב במזוזה כל השערים חייבין ש"מ שאין שום חילוק בין חצר לגינה ואין חילוק בהיכר ציר בזה].

לג:

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ה

ובאין לחצר פתח לרה"ר יש להסתפק אי חייב פתח זה במזוזה אבל לעולם אין קובעין לימין הכניסה לחצר שאין חצר חייבת מצד עצמה, ומספק יש לקבוע מזוזה לימין כניסת בית.

והנה הגרע"א בגליון סי' רפ"ו סי"ג כתב דבית פנימי שאין בו דע"ד יש לקבוע מזוזה בימין הכניסה מפנימי לחיצון ולכאורה תמוה דהא רבנן פטרי ב"ש הפתוח לגינה בהיכר ציר לגינה וא"כ פנימי דלעולם חשיב כהיכר ציר לפנימי דהא לעולם נותנין פתח לפנימי וכמש"כ סק"א הדין נותן דפטור ממזוזה, אמנם אי פלוגתיהו דר"י ורבנן גם באין לגינה פתח לחוץ וקיי"ל דבית עיקר י"ל דפנימי שאין בו דע"ד לא עדיף מגינה ובית עיקר וחייב במזוזה ולענין אויר א"צ שיעור דע"ד וכמש"כ הגרע"א.

ולפי"ז נקטינן לדינא דבית הפתוח לחצר בין שהחצר סתומה ובין שיש לה פתח לרה"ר לעולם קובעין המזוזה לימין כניסת בית ואי אפשר לן להקל כמהרי"ל.

ואפשר דדברי מהרי"ל ע"פ ל' הרא"ש משום דחצר תשמישו בכך אבל אחרי שאין כן דעת הרמב"ם והראב"ד וריא"ז וה"ר מנוח נקטינן כרבים וגם הרא"ש כ' גם טעם הר"מ והרכיב ב' הטעמים.

ואע"ג דאנו מחמירים כדעת תוס' דב"ש חייב מדרבנן ואף באין פתוח לתוכו בית, מ"מ אין לקבוע בימין כניסה לחצר בשביל לצאת דעת זו ולהכנס בביטול מצוה דאורייתא של בית, ומיהו לדעת תו' י"ל דחצר חייבת מה"ת מצד עצמה ולפי"ז י"ל דחצר לא דמי לגינה וכל שהחצר פנימית נותנין לה פתח ואפשר שזו דעת מהרי"ל ואמנם אע"ג דאנו חוששים לחומרא לדעת תוס' מ"מ כבר הכריע מרן בב"י כדעת הרי"ף והר"מ ובשו"ע סי' רפ"ו ס"ז הביא דעת תו' בל' י"א.

חזון איש יורה דעה סימן קסח סק"ו

וגם דברי מהרי"ל אינו אלא בחצר שלהם שהיו משתמשינן בו בטחינה ובאפי' ובשטיחת פירי ושאר צרכים ופעמים אוכלין וישנים כדרך החקלאים בימים ההם אבל אצלנו אין החצרות רק לאויר ולכן כתבו הפוסקים שאין לנו דין מבוא שאין חצרות פתוחות לתוכו וכ"כ מהרי"ל הובא בד"מ סי' רפ"ו אות ד' דחצרות שלנו הן רחבות שאינן לדירה, ואף שכתב מהרי"ל שם שאין טעם זה מספיק לפוטרו מן המזוזה היינו דמ"מ חייבין מדרבנן כמו מרפסת לדעת תו' א"נ כונתו כיון דבית פתוח לתוכה לא גריעא מגנה דבית פתוח לתוכה וחייב לדעת הרי"ף והר"מ אבל קושטא דמלתא דחצרות שלנו לא מקרי דירה ואף רחבות אינן שרחבה היו משמשינן לאוצר ואנו אין אנו רגילין בזה, והלכך חצרות שלנו דינן כגינה דקיי"ל דבית עיקר אפי' היכר ציר לגינה ואפי' באין לחצר פתח לחוץ יש לקבוע בימין כניסה לבית וכמש"כ לעיל.

חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"ב

הגרע"א ביו"ד סי' רפ"ו סי"ג כתב דחדר פנימי שאין בו ד' על ד' דפטור מן המזוזה, צריך לקבוע מזוזה בימין הכניסה מחדר לבית החיצון, דכיון דחדר הפנימי אין בו ד' על ד' מתחסם הפתח לבית החיצון שיש בו ד' על ד', ויש לשאול לפ"ז אם יש חדר ביה"כ פנימי יהא הפתח חייב במזוזה בימין הכניסה מביה"כ לבית, ומשום נקיון אפשר לכסות, וכש"כ בזמן שהדלת לפנים של ביה"כ דאפשר לקבוע מזוזה בחוץ, ואמנם למש"כ לעיל סי' קס"ח מוכח דאין זה כלל דבזמן שחדר הפנימי פטור שדינן את הפתח לחדר החיובי, שהרי בבית שער הפתוח לגינה ולקישונית איכא מאן דפטור את פתח הפתוח לגינה, ולא אמרינן כיון דגינה פטורה נשדי' להאי פתח לבית שער, אלא אנן קיי"ל כיון דדירת בית חשיבא טפי שדינן להאי פתח לבית שער, וכמו כן יש לקיים דינו של הגרע"א ולומר דבית שיש בו ד' על ד' חשיב טפי ושדינן לה להאי פתח בתר חדר החיצון החשוב, אבל בחדר ביה"כ אין הדין כן, שהרי שימוש ביה"כ חשיב דירה כדמוכח יומא י"א ב' דבית שער ממעט משום שאינן דירה וביה"כ ממעט מפני שאין עשוי לכבוד, אבל דירה הוא, וכיון דדירתו חשובה הפתח

ליקוטי אזורונים [היכר ציר]

לג.:

מתיחס אליו ולא לבית החיצון ולא דמי לגינה, וגם אין מפסיד מה שאין בו ד' על ד' כיון דראוי לתשמישו, והלכך לעולם פתח ביה"כ פטור מן המזוזה.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קעו

בפתח בין שני חדרים באופן שלא ידוע בלא היכר ציר והוא בלא דלת שלכא ההיכר ציר איך דינו למזוזה כ"א כסלו תשי"ז. מע"כ ידידי הרה"ג ר' שלו' הלוי קוגעלמאן שליט"א.

בדבר פתח שבין שני חדרים באופן שצריך היכר ציר לידע מקום קביעות המזוזה ולא עשו דלת שלכן אין לפתח הזה היכר ציר שהורה ידידי שיכול לקבוע המזוזה באיזה צד שירצה. הנה לא נכון לעשות כן כי רק במקום אחד ידוע צריך לקבוע ולא שייך לתלות ברצון האדם והיום יקבע בצד זה ומחר בצד השני. וראיה ממה שלפי' התוס' מנחות דף ל"ג איירי הא דאמר ר' נחמן לריש גלותא תלי דשא ברישא בפיתחא דבין בי גברי לבי נשי דסליק מינה ומשום היכר ציר קאמר ליה תלי דשא ברישא, משמע דלא היה יכול לקבוע מזוזה באיזה צד שירצה כיון שלכא היכר ציר ואין ידוע באיזה צד והוכרח לתלות הדלת כדי שיהיה היכר ציר ויוכל לקבוע מזוזה.

אך יש לדחות דאולי ידע ר"נ שהריש גלותא יתלה דלתות ואם יקבע עתה באיזה צד יש לחוש שמא יהיה היכר ציר אחר שיתלה הדלת באופן שיצטרך לקבוע המזוזה לצד השני ויצטרך אז לעוקרה מכאן ולקובעה בצד השני. ובשביל מיעוט טרחא אמר לו כן. או שאחר שיהיה אח"כ היכר ציר לצד השני נימא שאיגלאי שמתחלה עמד לכך וימצא שהיה שלא כדיון. אבל א"כ יקשה דהי"ל לר"נ לומר לריש גלותא לא שיתלה הדשא ברישא אלא שיקבע עתה המקום שיעשה ההיכר ציר ויוכל לקבוע המזוזה אף עתה קודם שיתלה הדלת. ולכן משמע שא"א לקבוע מזוזה כשלא ידוע בהיכרא באיזה צד לקבוע והוכרח לתלות הדלת ברישא כדי שיהיה ניכר המקום ורק אז יוכל לקבוע המזוזה. אבל אולי יש לדחוק דאף אם בדבריו יקבע המקום שיעשה ההיכר ציר יש לחוש שמא אח"כ יחזור ממה שאמר עתה ויקבע במקום השני. ולכן אמר לו שיתלה דשא ברישא.

אבל בתשובת הרמב"ם לחכמי לוניל שהביא הכ"מ בפ"ו ממזוזה ה"ה משמע ודאי כדכתבתי דעל מה שחכמי לוניל הקשו דמגמ' משמע דלא נאמר תלי דשא ברישא אלא משום היכר ציר ולא משום שצריך דלתות השיב שמוכרח לפרש שצריך דלתות דוקא ושגם הריש גלותא ידע זה אך היה סובר דיכול לקבוע המזוזה על הפתח ואח"כ יעמיד הדלתות וא"ל ר"נ שצריך להעמיד הדלתות תחלה שהרי אמר תלי דשא ברישא ולא אמר תלי דשא וכוונתו דאם כפירוש חכמי לוניל שהוא להיכר ציר לא הי"ל לר"נ לומר תלי דשא ברישא אלא תלי דשא בלא תיבת ברישא, ובבית יוסף /יו"ד/ סימן רפ"ו שהביא תשובת הרמב"ם איתא עוד לשון שהי"ל לר"נ לומר אם כפירוש חכמי לוניל הא אין לו דשא עיין שם ובכ"מ קיצר, שמלשון זה משמע שלא היה אפשר לר"נ לקבוע המזוזה קודם שיעמיד הדלתות ולא רק מצד חשש שמא יעמיד הדלתות בהיכר הציר לצד האחר, דבשביל חשש זה הרי שפיר הוצרך לומר תיבת ברישא כיון דבעצם יכול לקבוע אף עתה רק דחושש שמא אח"כ יקבע לצד האחר ולכן הוצרך לומר לו דיתלה דשא ברישא ולא יהיה שוב מה לחשוש. אלא משמע דלפי' זה שלא ניכר המקום א"א לקבוע המזוזה בשום צד ולכן הי"ל לומר רק שיתלה הדשא או הא אין לו דשא ולא ניכר המקום ומדאמר תיבת ברישא הוכיח שהיה ידוע המקום משום שהיה הפתח לצד החוץ שלא תלוי בהיכר ציר אך שצריך לחיוב מזוזה שיהיו דלתות וחשב הריש גלותא דיכול לקבוע עתה המזוזה ואח"כ יעמיד הדלת והשיב לו ר"נ דצריך להעמיד הדלת ברישא זהו כוונת תשובת הרמב"ם. וא"כ שמעינן שבלא ידוע המקום אין יכולין לקבוע המזוזה בשום צד.

ומכיון שלא מסתבר שיהיה חיוב על האדם לעשות דלתות כדי להתחייב במזוזה. ואף שאפשר לומר דהכא יתחייב מכיון שגם בלא דלת חייב במזוזה אך שא"א לו לקבוע משום דלא ידוע באיזה מקום כשלא יהיה היכר ציר דהוא רק בהעמדת הדלת לכן יתחייב להעמיד דלתות כדי שיוכל לקיים המצוה שכבר נתחייב. מ"מ הוא דוחק לחדש דבר כזה. לכן משמע שבאופן כזה יהיה פטור ממזוזה כל זמן שלא

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

העמיד דלתות אף לתוס' והרא"ש ויודו בפתח כזה להרמב"ם. והטעם הוא דכיון דכתיב ביתך דרך ביאתך הוא גם קפידא בהחיוב שאם לא ניכר דרך ביאתה הוא פטור לגמרי.

וכן משמע מלשון הראב"ד בהשגתו שם ה"א ומלשון שאלת חכמי לונגיל להרמב"ם שכתב שיהיו לו דלתות לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו עיי"ש שלכאורה לא היה להו לומר לשון ואין ניכרת ביאתה דהא אף אם לא היה טעם זה שצריך מימין הכניסה משום דצריך דרך ביאתו אלא מטעם אחר ואף אם היה הדין להיפך שצריך דרך יציאה נמי כיון שלא ידוע היכן הוא צד הקביעות היה צריך להעמיד הדלת כדי שיוקבע המקום והי"ל לומר שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכר מקום הקביעות אלא בהיכר ציר, שרק זה נוגע לכאן והטעם שהוא דרך ביאתו אין נוגע לכאן דיהיה מאיזה טעם שיהיה כיון שאין ידוע המקום אלא בהיכר ציר הוצרך להעמיד הדלת. ולכן צריך לומר דבלא הטעם דדרך ביאתך סברי הראב"ד וחכמי לונגיל שלא היה צריך להעמיד הדלתות אלא היה סגי במה שיקבע הריש גלותא בדבריו באיזה מקום יתלה הדלת ויעשה ההיתר ציר כדהקשתי וא"כ היה ראייה מזה שאמר שיתלה דשא שפתח בלא דלת פטור ממזוזה כשיטת הרמב"ם ולכן הוצרכו לומר דכיון דהטעם בימין הכניסה הוא משום דכתיב ביתך דרך ביאתך לכן מה שלא ניכרת ביאתה הוא קפידא בהחיוב ופטור ממזוזה כל זמן שלא יעמיד הדלתות. והוא לע"ד ראייה גדולה.

אך מלשון תשובת הרמב"ם שבב"י שלפירוש חכמי לונגיל הקשה דהיה לו לר"נ לומר תלי דשא או הא אין לו דשא משמע קצת שמסתפק לשיטתם אם פטרי בפתח כזה בלא דלתות שליכא היכר ציר כדאסיקנא או שעכ"פ חייב ומכיון שא"א לקיים לקבוע המזוזה שמחוייב יתחייב להעמיד דלת כהאפשר לומר שכתבתי ומקשה על שני הצדדין דאם עכ"פ חייב שלכן יתחייב להעמיד הדלת כדי שיוכל לקיים חיובו הי"ל לומר תלי דשא ואם פטור משום שלא ניכרת ביאתה הי"ל לומר הא אין לו דשא שלשון זה משמע שפטור. אבל כיון שהרמב"ם לא מפרש כוונתייהו וכתב זה רק להכריח דינו שפטור פתח שבלא דלת וצריך מתחלה להעמיד הדלת ואח"כ לקבוע המזוזה רצה לסתור פירושם איך שנפרש לכן אין להוכיח מלשוננו איך הדין ממש להחולקים עליו כיון שלדידיה אין נוגע זה כלל ולכן מכיון שמלשון הראב"ד וחכמי לונגיל שהם בעלי שיטה זו משמע שפטרי לגמרי הוי עיקר לדינא שפטור פתח זה בלא דלת.

והנה במדינתנו עתה איכא גם דלתות כאלו שאין ניכר ביאתה משום דליכא היכר ציר אף עם הדלתות משום שנפתחים שוה לשני הצדדין והציר הוא באמצע ואם יעשו דלת כזה בפתח שבין שני חדרים שנפתח בשוה לכאן ולכאן יהיה נוגע הדין גם לשיטת הרמב"ם דהרי יש להפתח תנאי הדלת שמחייב במזוזה. ולכן להראב"ד וחכמי לונגיל שפוטריין כשאין ניכרת ביאתה, יהיה פטור ממזוזה. ולמה שמשמע מלשון תשובת הרמב"ם שמסתפק לשיטתם אולי יתחייב לעשות דלתות יהיה אסור לעשות בפתח כזה דלת הנפתח לשני הצדדין שלא יהיה היכר ציר. אבל לדינא מסתבר כיון שלהראב"ד וחכמי לונגיל פטור ולא מצינו חולק בזה אליהם/עליהם/ אלא מה שמשמע מלשון הרמב"ם שמסתפק אליבייהו שלא היה נוגע לדידיה אלא שכתב להכריח דינו ביותר אין להחשיב זה כחולק עלייהו ויש להורות לפטור ממזוזה בדלת כזה בפתח שבעי היכר ציר ואין לחייבו לעשות דוקא דלת שיש בו היכר ציר שהוא דלת שנפתח לצד אחד.

ומה שהקשה במגדל עוז על הראב"ד וחכמי לונגיל שהיה לו לר"נ לומר עביד ציר ברישא אלא ש"מ דציר מיעבד הוה עביד אלא דשי הוא דאכתי לא תליא, לא קשה כלום דסברי היכר ציר בלא דלת אינו כלום דעדין אפשר שישנה כיון שעדין לא גמר ולא נחשב זה היכר למקום ביאתה. ולכן רק כשעשה גם הדלת שם נחשב היכר ציר וגם הרמב"ם לא הקשה זה.

אבל אמינא דכל זה הוא רק כשממש הכניסה והיציאה שוה מחדר זה לזה ומזה לזה שהוא באופן שהכניסה מהחוץ שיש לכל חדר הוא מרחוב אחד ואין מקפידין מלהכנס לאחד יותר מלשני אבל אם הכניסה מחדר אחד לשני הוא יותר מאיפכא יש לקבוע המזוזה במקום שיותר רגילין ליכנס דיש למיזל בתר רובא. וכדחזינן מפרש"י בהא דבמזוזה הלך אחר הרגיל שמפרש לב' פתחים לחדר אחד לשיטתו שצריך לעשות מזוזה רק בפתח אחד אם רגיל יותר בפתח אחד עיי"ש, א"כ יש למילף מזה לחשיבות כניסה בפיתחא דבין תרי בתי שיש למיזל אחר הרגיל יותר. ובזה אפשר הוא גם לכו"ע אף להחולקין על רש"י התם ומחייבי לשני הפתחים.

ליקוטי אזורונים [היכר ציר]

לג:

אבל נראה דאם יש אחד שהוא רגיל להיפוך נחשב שוה אף שבכאן רגילין יותר אנשים ליכנס. ולכן הא דפיתחא בין בי גברי לבי נשי שפרש"י שחלק ביתו חציו להלוח אנשים המחזירין וחציו לאשתו לעשות מלאכתה בהצנע ויש פתח בין זו לזו דתלוי בהיכר ציר אף שהכא הוא להרבה אנשים ויש הרבה שצריכין ליכנס לבי נשי שהכניסה לדידהו היא מבי גברי לבי נשי ולהיפוך היא רק אשתו לבד שהיא רגילה ליכנס מרה"ר לחדרה ומשם היא נכנסת כשצריכה לבי גברי ומ"מ נחשבין שוין. והטעם שתשמיש שלה לבד ג"כ מחייב במזוזה ולכן אין שייך שיתבטל כניסה דידה אף בשביל רגילות הרבה להיפוך אבל כשכל איש רגיל יותר מחדר זה לזה אף שלפעמים נכנסין להיפוך יש לקבוע המזוזה במקום כניסה הרגיל יותר. ואם הם שוים ממש פטור כ"ז שליכא היכר ציר שהוא דוקא ע"י העמדת הדלת כדלעיל זהו הנכון לע"ד בזה למעשה. ידידו, משה פיינשטיין

אחר זמן הראה לי ידידי הרה"ג ר' טוביה גאלדשטיין שליט"א שבשאלת יעבץ איכא שאלה זו וכתב שמספק יעשה ב' מזוזות על שני הצדדין ולא נראה זה כלל והנכון כדבארתי שפטור לגמרי ממזוזה.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קפא

בחצר שלפנים מהבית ויש פתח מהבית להחצר וכן בגינה באיזה צד יש לקבוע י"ז כסלו תשי"ח. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר בן ציון ראקאו שליט"א ר"מ בלאנדאן.

הנה בדבר קושית כתר"ה על הט"ז יו"ד סי' רפ"ט סק"ד דבחצר סתום מכל צדדיו בלא פתח לרשות הרבים רק מבית לתוכו הוה החצר כמו חדר ועושה המזוזה בימין הנכנס מבית לחצר, הא להרמב"ם פ"ו ממזוזה ה"ז ח' שסובר שחייב החצר אינו מצד עצמו אלא מצד הבית שפתוח לתוכו היה לו לעשות המזוזה בימין הנכנס מחצר לבית או שיהיה פטור לגמרי ממזוזה משום דאין כאן ביאה לבית אלא יציאה, נראה לע"ד שאין כוונת הרמב"ם דהחייב דשער החצר הוא משום שהוא כניסה לבית והוי החייב כמדין פתח הבית, אלא שהחייב הוא מצד הכניסה לחצר גופיה רק שחצר שאין בית פתוח לתוכו אין זה החצר שחייב משום שחצר כזה אין תשמישו נחשב תשמיש דירה וילפינן מבית דצריך שיהיה מיוחד לדירה אבל החצר המיוחד לדירה שהוא כשבית פתוח לתוכו חייב מצד עצמו מקרא דובשעריך. ולכן אף הרמב"ם ודאי יודה שאם יש לחצר שבית פתוח לתוכו שני פתחים ופתח אחד מהן אין משמש כלל לכניסה להבית נמי חייב במזוזה משום דמשמש עכ"פ כניסה להחצר.

ומדויק זה בלשונו שלא כתב שהרי דרך השערים נכנסין לבית שהיה משמע דוקא אלו השערים שנכנסין דרך שם לבית, אלא כתב שהרי הבתים פתוחין לתוכן משמש רק שזה הוא מה שמחייב החצרות והמבואות והמדינות במזוזה לשעריהם שהוא ממילא גם לכל השערים אף לאלו שאין נכנסין דרך שם להבתים...

ולכן בחצר שאין לו כניסה אלא דרך הבית שפיר סובר הט"ז שחייב במזוזה וצריך לעשות בימין הכניסה לחצר שהוא כחדר הבית שאף להרמב"ם חייב החצר מצד עצמו כיון שהבית פתוח לתוכו והוי זה תשמיש דירה ומצד הבית לא היה חייב כיון שמשמש לבית רק ליציאה ולכן יש לו לעשות בימין הכניסה לחצר...

על כל פנים דין הראשון של הט"ז הוא נכון גם להרמב"ם כדבארתי. ואף בגינה יהיה כן דג"כ חייב כשבית פתוח לתוכו. אבל דין השני של הט"ז דאם להחצר יש פתח למבוי אחר או לרה"ר אזלינן בפתח שמהבית לתוכו בתר היכר ציר דאם היה היכר ציר בתוך החצר נחשב כמו בית ואזלינן בתר ימין הנכנס מבית לחצר, הוא לכאורה תמוה דהא מאותו מבוי ומאותו מקום רה"ר הויה הכניסה לבית דרך החצר מפתח זה, וכניסה לבית הא עדיף מכניסה לחצר דהבית הוא עיקר דירה והוא מחשיב גם את החצר לדירה ואיך יתבטל בכאן שם כניסה להבית שבפתח זה. ול"ד לפיתחא דבין תרי בתי ששניהם שוין במעלת כניסה המחייב להן אבל פיתחא שבין בית וחצר ודאי כניסה דבית עדיף ואיך יליף שגם בזה אזלינן בתר היכר ציר. ולא יתורץ זה אף אם נימא שגם חצר שאין לו בית פתוח חייב דעכ"פ הוי

ליקוט אזורונים

[היכר ציר]

לג.:

החיוב משום דכל תשמיש חצר הוא נחשב תשמיש דירה, דעכ"פ תשמיש דבית הוא יותר תשמיש דירה ועדיף מחצר ואין למילף מפיתחא שבין שני בתים. אך יש אולי לאוקמי שאירי בפתח שאין רגילין ליכנס שם כלל כשרוצים ליכנס לבית ולפי' ראשון דרש"י מנחות ד' ל"ד דבשני פתחים הלך אחר הרגיל או להרמ"א סי' רפ"ו סעי' י"ח דבלא נעשה לכניסה פטור אף בהרבה בלא רגיל אלא באחד ונימא שכן סברי הט"ז ומהרי"ל ולכן מצד הכניסה לבית מרה"ר דרך החצר לא מחייב משום שאין רגילין ליכנס מכאן כשצריכין לבית ונעשה הפתח שמרה"ר ומבוי ההוא רק לכניסה להחצר ונמצא שהפתח שמהבית לחצר עיקרו נעשה ליציאה להחצר שהחיוב מצד זה יש להיות מצד ימין דכניסה לחצר. אבל כיון דאלו שנכנסו לשם לצורך החצר כשנמלכין ליכנס לבית נכנסין דרך הפתח שמהחצר להבית אף שהן מועטים נחשב פתח זה גם קצת כניסה לבית ולכן אזלינן בתר היכר ציר דהמעלה שיש לחצר שנעשה עיקרו ליציאה להחצר לבני הבית שוה להמעלה דכניסה לבית שעדיף מכניסה דחצר. אבל א"כ אין לזה ראייה מפתח שבין שתי בתים אלא יש אולי להביא ראייה מפ' הב' דרש"י בבית שער הפתוח לגינה ולקיטונית בסוף דף ל"ג מנחות שאף למ"ד עיקרו לשם גינה עביד נמי אם היכר ציר הוא בבית חייב ויש למילף מהתם גם לכאן שהנידון הוא לאיזה צד לקבוע המזוזה. וגם בלא זה הוא דוחק לפרש בט"ז באוקימתא כזו אלא משמע שסובר דבית וחצר שוין וזה דבר תמוה דמנא להו זה. וצ"ע.

ולכן בעובדא של כתר"ה שהבית נכנסים לו דרך שער גינה מרה"ר ובצד הבית יש שער לגינה שאחורי הבית ויש פתח מהבית לגינה שאחוריו, הנה מזוזה ודאי צריך בכל השערים דכיון דיש בית פתוח להגינה חייבין כל שעריה אף אלו שאין נכנסים להבית כלל משם ולכן אף השער שמצד הבית שהוא רק בשביל הגינה חייב אם יש לו מזוזות ומשקוף, והפתח שמבית להגינה שאחוריו למאי דפסק המחבר שאף שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחד חייב בכל אחד ואחד ומשמע אף רק בשני פתחים דלא כל"ק דרש"י דהרי לא חילק ודין אחר הרגיל מפרש לענין אחר בפתח שמביהמ"ד לביתו בסעי' י' עיין שם נחשב אף זה כניסה לבית וחייב מימין הכניסה מגינה לבית אף שהוא היפוך היכר ציר. ולל"ק דרש"י או למשמעות הרמ"א כיון שאלו הנכנסין מרה"ר לבית אין נכנסין דרך פתח זה שהוא מאחורי הבית ורק אלו שבאו לגינה ונמלכו לבא לבית יש להיות כהט"ז לילך בתר היכר ציר. אבל למעשה מסתבר לעשות מימין הכניסה בגינה להבית כהמחבר דלא ברור כ"כ שהרמ"א פליג עליו. וגם פי' ראשון דרש"י משמע שרוב הפוסקים חולקים עליו. וגם פי' דהיכר ציר בגינה וקיטונית אינו ברור שיפסקו כפי' זה דרש"י. וגם אפשר שנעשה לכניסה לבית ממש אף מרה"ר שאין רוצים שיכנסו תמיד מהפתח שמבית לרה"ר.

ודינא דרעק"א דחדר פחות מד' אמות שלפנים מחדר הגדול חייב במזוזה דנידון כאויר וחייב מצד הגדול כפתח לשוק, הוא תמוה דפשוט שכניסה מחייב ולא יציאה ולכן כיון שהוא לאויר כזה שא"א להיות כניסה משם אלא יציאה אין שייך לחייב. וגם אם נידון חדר הקטן כאויר דשוק מ"ט לא יתחשב הגינה באויר דשוק לחייב אף אם גינה עיקר מצד היציאה מהבית. וגם אם יציאה מהבית מחייב מ"ש לשוק מלגינה וכי נאמר שוק בתורה. ולכן חדוש זה שאמר מסברא צ"ע ולמעשה אין לחייב.

ובהא דחדר אחד ביהמ"ד וחדר אחד דירה ויש לכל אחד פתח לרה"ר נראה פשוט שביהמ"ד דשכיחי רבים הוא כמרה"ר לבית וצריך לעשות המזוזה בפתח שביניהם מימין הכניסה לבית. כי איסור קפנדריא הא ליכא לאלו שבאו להתפלל וללמד שם ואח"כ רוצים ליכנס לבית. ידידו, משה פיינשטיין